

Prezident v moderných dejinách Slovenska (1918 – 1989)

Peter Horváth

Resumé

Die Studie beschäftigt sich mit der Rolle des Staatsoberhauptes auf dem Gebiet der heutigen Slowakischen Republik seit der Entstehung der Tschechoslowakei in 1918 bis zur Machtregreifung der Kommunistischen Partei in 1948. Am Anfang war die Bildung der Funktion des Staatsoberhauptes von der Persönlichkeit des ersten tschechoslowakischen Präsidenten T. G. Masaryk beeinflusst. Der Staatspräsident sollte nach ursprünglichen Vorstellungen keine wichtige politische Rolle spielen. Unter dem Masaryks Einfluss nahm aber die Funktion des Staatspräsidenten an großer Bedeutung.

Die Studie beschäftigt sich auch mit der Rolle des Präsidenten in der totalitären Slowakischen Republik zwischen 1939 – 1945. Nach der Neubildung der Tschechoslowakischen Republik in 1945 war der zweite tschechoslowakische Präsident Eduard Beneš nicht imstande, den Kommunisten zu verhindern, die Macht zu ergreifen und einen totalitären Staat zu bilden. Erst nach dem Zusammenbruch des Kommunismus in 1989 hatte die Funktion des Präsidenten in der Tschechoslowakei wieder ihren ehrwürdigen Träger – Václav Havel.

Za počiatok novodobých politických dejín slovenskej štátnosti možno považovať rok 1918, keď sa v historickej rovine po prvý raz obyvatelia na území Slovenska stali príslušníkmi, resp. súčasťou svojho vlastného štátu. Vznik Československej republiky 28. októbra 1918 sa stal medzníkom v moderných dejinách Slovenska. Od tohoto okamihu sa datuje aj existencia inštitútu prezidenta, ktorý až po súčasnosť bol stále prítomný a po celý čas symbolizoval všetky štátne útvary, ktoré v rokoch 1918 až 1992 na tomto území existovali. Prehľad postavenia a právomocí hlavy štátu je dôležitý najmä preto, že ústavný vývoj v Slovenskej republike po roku 1993 v mnohom nadväzoval na tradície z rokov 1918 –1992.

1. Inštitút prezidenta v rokoch 1918 – 1939

Začiatok tohoto časového úseku je vymedzený prijatím zákona o dočasnej ústave č. 37/1918 Sb. z. a n. z 13. novembra 1918 a prijatím Ústavnej listiny Československej republiky č. 121/1920 Sb. (prvá ústava). Československá republika vznikla formálne zákonom č. 11/1918 Sb z. a n. 28. októbra 1918 o zriadení samostatného československého štátu.¹ Samotný zákon, označovaný aj ako prvé ústavné provizórium², neobsahoval ustanovenia o hlave novovzniknutého štátu. Bol to právny dokument, ktorý obsahoval vyhlásenie o vzniku samostatného štátu a mal ďalších päť článkov. Vzhľadom na obavu jeho tvorcov, aby nevznikol zmätok a bol zabezpečený pokojný prechod k novému štátnemu zriadeniu, bola deklarovaná kontinuita s rakúsko-uhorským právnym poriadkom. Všetka moc v štáte bola zverená podľa prvého článku Národnému výboru.

Už prakticky o dva týždne, 13. novembra 1918, bol prijatý zákon č. 37/1918 Sb. o dočasnej ústave.³ Tento právny dokument už vytvoril ústavný rámec pre zriadenie štátnych orgánov. V rámci 21 článkov, ktoré obsahoval, bola zakotvená základná štruktúra najvyšších štátnych orgánov (Národné zhromaždenie⁴, prezident ako hlava štátu a vláda)⁵.

Dočasná ústava nastolila postavenie prezidenta, ktoré možno označiť ako veľmi slabé.⁶ Jeho voľba prebiehala v Národnom zhromaždení. Minimálne kvórum poslancov nutné na zvolenie bola dvojtretinová väčšina prítomných poslancov z nadpolovičnej väčšiny všetkých poslancov. Funkčné obdobie bolo stanovené dovtedy, pokiaľ nebude podľa novej riadnej ústavy zvolený prezident (§7 dočasnej ústavy). Úradu sa hlava štátu ujímal zložením sľubu pred poslancami Národného zhromaždenia. Zvláštnosťou, ktorú možno pripísať vedomej dočasnosti prvého ústavného textu, bolo neexistencia presného znenia prezidentského sľubu, v texte sa iba udáva, že „prezident republiky sľúbi pred Národným zhromaždením na svoju česť a svedomie, že bude dbať o blaha republiky a ľudu a riadiť sa zákonmi“.⁷ V prípade, že prezident by nemohol dočasne, alebo trvalo vykonávať svoj úrad,

¹ Text tohto zákona bol publikovaný napr. in: Chovanec, J., Mozolík, P.: *Historické a štátoprávne korene samostatnosti Slovenskej republiky*. Bratislava: Procom, 1994, s. 99

² napríklad Chovanec, J.: *Ústava Slovenskej republiky – základný zákon štátu*. Bratislava: Procom, 2002, s. 44

³ text zákona č. 37/1918 Sb. je k dispozícii napr. na www.psp.cz/dokumenty

⁴ Tento zákonodarný orgán vznikol rozšírením Národného výboru na 256 členov podľa kľúča, ktorým vznikol Národný výbor, novelizáciou zákonom č. 138/1919 Sb. z. a n. sa počet zvýšil na 270

⁵ O súdnej moci sa dočasná ústava zmieňovala iba v článku 13 s názvom Ako sa vyhlasujú rozsudky: „Rozsudky a nálezky sa vyhlasujú v mene republiky“

⁶ Orosz, L., Šimuničová, K.: *Prezident v ústavných systémoch Slovenskej republiky*, s. 36

⁷ § 12 Zákona č. 37/1918 Sb. o dočasnej ústave

zastupovala by ho vláda, ktorá by bola oprávnená poveriť jednotlivými úlohami svojho predsedu (§ 8). Imunita hlavy štátu bola neobmedzená (§9).⁸

Oprávnenia prezidenta boli upravené v paragrafoch 10 a 11. Podľa nich bol reprezentantom štátu navonok, najvyšším veliteľom armády, prijímal veľvyslancov, na základe uznesenia Národného zhromaždenia vypovedal vojnu a predkladal mu (NZ) na schválenie mierové podmienky, menoval vyššie hodnosti dôstojníkov, štátnych úradníkov a sudcov. Pomerne široké oprávnenia mal pri udeľovaní prezidentskej milosti.

Voči moci zákonodarnej, ktorú reprezentovalo Národné zhromaždenie, prezident disponoval relatívnym právom veta. Na jeho prehlasovanie stačilo poslancom parlamentu ho znovu schváliť rovnakou väčšinou.⁹ Ústavný text oproti teoretickým predpokladom parlamentnej formy vlády nedal prezidentovi ani také oprávnenia ako právo zvolávať zákonodarný zbor, právo zákonodarnej iniciatívy či predkladať poslancom správy o stave republiky.

Vo vzťahu ku vláde, ako reprezentantke výkonnej moci, boli právomoci prezidenta prakticky nulové.¹⁰ Tým, že neboli hlave štátu zverené ani tradičné oprávnenia ako menovanie a odvolávanie členov vlády, úrad prezidenta bol veľmi obmedzený v jeho právomocí dovnútra republiky. Prezident bol v rámci trojdelenia moci na zákonodarnú, výkonnú a súdnu vyňatý z moci výkonnej, tú prijatý zákon jednoznačne zveril 17-člennej vláde volenej Národným zhromaždením. E. Broklová¹¹ to vysvetľuje tým, že jednak v tom čase T. G. Masaryk ako prvý prezident¹² nebol na území štátu, a teda by vznikol pri vymenovávaní vlády zásadný ústavný problém, ale najmä tým, že T. G. Masaryk nesúhlasil s koncepciou prezidenta, ktorý by mal také minimálne právomoci.

Vzhľadom na zásadné postavenie T. G. Masaryka na politickej scéne Československa bolo otázkou času, kedy budú právomoci prezidenta posilnené. Hneď po svojom príchode sa snažil o zmenu ústavného postavenia prezidenta podľa vzoru Ústavy USA, čo však narazilo na odpor zástancov parlamentného zriadenia jednotlivých politických subjektov.¹³ Výsledkom sa stal kompromis, ktorý priniesla novelizácia dočasnej ústavy zákonom č.

⁸ dočasná ústava teda neupravovala ani prípad, že by sa hlava štátu dopustila konania proti záujmom republiky, napríklad formou vlastizrady; tento fakt možno opäť pripísať evidentnej dočasnosti ústavného textu

⁹ § 11 Zákona č. 37/1918 Sb. o dočasnej ústave – na prelomenie prezidentského veta nebolo treba väčšie kvórum poslancov, napríklad nadpolovičná väčšina všetkých poslancov (ako je tomu v súčasnej platnej ústavnej legislatíve na Slovensku), o ústavnej väčšine ani nehovoriac

¹⁰ pozri § 14 – 19 Zákona č. 37/1918 Sb. o dočasnej ústave

¹¹ pozri Broklová, E., *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918–1938*. Praha: SLON, 1992, s. 35

¹² T.G.Masaryk bol prvý raz zvolený za prezidenta Československej republiky na ustanovujúcej schôdzi Národného zhromaždenia 14. novembra 1918. Sľub a teda fyzické prevzatie úradu hlavy štátu sa uskutočnilo však až po jeho príchode do republiky 21. decembra 1918

¹³ pozri napr. Vodička, K., Cabada, L.: *Politický systém České republiky. Historie a současnost.*, s. 23

271/1919 Sb. z. a n.¹⁴ V rámci tejto novelizácie prišlo k posilneniu právomocí hlavy štátu tak smerom dovnútra republiky ako aj navonok. V zahraničnej politike sa zverilo prezidentovi dojednávanie a ratifikovanie medzinárodných zmlúv.

Vo vzťahu k zákonodarnému zboru prezident získal oprávnenie predkladať Národnému zhromaždeniu správu o stave republiky. Právom zákonodarnej iniciatívy síce naďalej nedisponoval, ale mohol podľa vlastného uváženia odporúčať parlamentu opatrenia, ktoré považoval za potrebné. Ak v pôvodnom texte dočasnej ústavy stačila na prehlasovanie prezidentského veta tá istá väčšina, ktorá zákon prijala po prvý raz, po prijatí tejto novely sa právo relatívneho veta prezidenta posilnilo v tom zmysle, že na jeho prelomenie sa vyžadovala prítomnosť oproti pôvodnej minimálne tretinovej účasti všetkých poslancov už nadpolovičná väčšina členov zákonodarného zboru pri hlasovaní o prezidentom vrátenom návrhu zákona. Vo sfére spolupôsobenia s vládnym kabinetom k najvýraznejšiemu posilneniu prišlo v oblasti právomoci vymenúvať a odvolávať vládu. Novelizácia dočasnej ústavy vypustila zmienku o striktnom počte členov vlády (17), čím sa pre prezidenta taktiež vytvoril účinný nástroj pri kreovaní vládneho kabinetu. Navyše získal ďalšie významné oprávnenia k vláde ako celku – mohol sa kedykoľvek podľa vlastného uváženia nielen zúčastniť zasadnutia vlády, ale jej aj predsedať. Okrem toho mal právomoc vyžadovať od jednotlivých členov vlády správu veciach, ktoré spadali pod kompetenciu daného člena vlády.

Ako už bolo uvedené vyššie, predstava T. G. Masaryka, hoci nenaplnená, o zmene postavenia prezidenta oproti dočasnej ústave z roku 1918 v mnohom inšpirovanom postavením amerického prezidenta, predsa len sa mu podarilo presadiť v tejto novele jeden prvok pripomínajúci americký model prezidentskej formy vlády. Išlo o post námestníka prezidenta (pravdepodobne sa inšpiroval funkciou viceprezidenta). V prípade, že by prezident nemohol vykonávať zo zdravotných dôvodov svoj post dlhšie ako jeden mesiac, československý parlament mal rovnakým spôsobom ako prezidenta zvoliť jeho námestníka. Ten by svoj úrad vykonával až do pominutia prekážky. Právomoc vlády na zastupovanie prezidenta v kratšom období, resp. pri uprázdnení postu hlavy štátu, zostala nedotknutá.

Pri pohľade na dočasnú ústavu môžeme konštatovať, že v priebehu necelých dvoch rokov, počas ktorej bola platným ústavným textom, sa zmenila samotná forma vlády v Československu. Kým pôvodný text z roku 1918 charakterizoval Československo z pohľadu vzťahov medzi najvyššími štátnymi orgánmi skôr ako vládu parlamentu (v Sartoriho

---

¹⁴ www.psp.cz/dokumenty

terminológii vládu zhromaždenia) – prevládla koncepcia vlády ako výkonného orgánu parlamentu – po novelizáciách sa pevne zakotvila parlamentná forma vlády.¹⁵ Tento proces sa naplno uplatnil v texte prvej riadnej ústavy Československa z roku 1920.

Prvá československá ústava bola prijatá ústavným zákonom 29. februára 1920 pod číslom 121/1920 Sb. z. a n., ktorým sa uvádza Ústavná listina Československej republiky.¹⁶ Jej plnohodnotná príprava sa začala na jeseň 1919.¹⁷ Obsah bol ovplyvnený viacerými ústavnými textami iných krajín, najmä americkou ústavou z roku 1787 (značný vplyv na preambulu a súdnictvo a del'bu moci) , rakúskou decembrovou ústavou 1867 (kapitoly o občianskych právach, ktoré boli v zásade následne prevzaté), ústavou Francúzskej republiky z roku 1875 (časť o štruktúre parlamentu - bikameralizmus a postavenie prezidenta republiky - o. i. sedemročné funkčné obdobie) a ústavou Švajčiarskej konfederácie z roku 1848, ktorá bola celkovo revidovaná v roku 1874 (otázka posilnenia právomocí vlády proti hlave štátu).¹⁸

Postavenie prezidenta bolo upravené v texte ústavy v jej tretej hlave pod označením „Moc vládna a výkonná“. Paragraf 2 ústavnej listiny deklaroval prezidenta ako hlavu Československej republiky. Samotnej úprave postavenia prezidenta sa venovala tretia hlava pod označením Moc vládna a výkonná (spolu s vládou a ministerstvami a nižšími správnymi úradmi).¹⁹ Najvýznamnejší výpočet prezidentských kompetencií bol zakomponovaný v § 64 ods. 1 ústavy, tie boli smerované tak navonok, ako aj dovnútra štátu (zasahovali do všetkých troch zložiek moci).

Spôsob voľby hlavy štátu bol nepriamy, tento proces sa odohrával na pôde Národného zhromaždenia ČSR²⁰. Podrobnosti upravoval vykonávací zákon o voľbe prezidenta (vyšiel pod číslom 161/1920 Zb. z. a n.)

Voľba prezidenta republiky prebiehala na pôde Národného zhromaždenia. Pasívne volebné právo vyžadovalo od kandidátov splnenie podmienok štátneho občianstva republiky, dosiahnutie vekovej hranice minimálne 35 rokov a voliteľnosťou do poslaneckej snemovne parlamentu. Funkčné obdobie hlavy štátu bolo stanovené na 7 rokov,

¹⁵ k tomu napr. Vodička, K., Cabada, L.: *Politický systém České republiky. Historie a současnost*, s.22-23, Orosz, L., Šimuničová, K.: *Prezident v ústavnóm systéme Slovenskej republiky*, s. 36

¹⁶ text možno nájsť napríklad na www.psp.cz/dokumenty

¹⁷ Zimek, J.: *Ústavnost a český ústavní vývoj*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s.68

¹⁸ Nolč, J.: *Ústava České republiky v otázkách a odpovědích*. Brno: Computer Press, 2004, s. 60-61

¹⁹ V rozsahu paragrafov 56 – 69 ústavnej listiny

²⁰ Národné zhromaždenie bolo dvojkomorovým zákonodarným orgánom. Skladal sa z dvoch komôr, Poslaneckej snemovne s 300 členmi a Senátom, ktorý mal 150 členov. Volebné obdobie Poslaneckej snemovne bolo šesť

s obmedzením na maximálne dve funkčné periódy zastávania tohto úradu po sebe. V dobe prijatia prvej riadnej ústavy bolo zvýraznené postavenie prvého prezidenta T. G. Masaryka tým, že toto obmedzenie na neho neplatilo.²¹

Voľba spomedzi kandidátov sa mala uskutočňovať v posledných štyroch týždňoch pred ukončením funkčného obdobia prezidenta s tým, že predchádzajúca hlava štátu bude vykonávať svoj úrad až do zvolenia svojho nástupcu (§ 58 ods. 3 ústavy).

Aby mohlo prebehnúť hlasovanie o kandidátoch na post hlavy štátu, ústava vyžadovala prítomnosť nadpolovičnej väčšiny všetkých členov oboch komôr parlamentu. Samotné kvórum na zvolenie prezidenta bolo stanovené na tri pätiny väčšiny prítomných (z nadpolovičnej väčšiny všetkých členov oboch komôr zákonodarného zboru). V prípade, že žiadny kandidát nedosiahol takéto kvórum ani v nasledujúcej voľbe (za tých istých podmienok), mala sa konať ďalšia voľba (užšia) s dvoma kandidátmi, ktorí získali najväčší počet hlasov. Víťazom by sa stal ten kandidát, ktorý by získal viac hlasov od členov parlamentu. Ak by došlo k prípadu, že ani takáto voľba by neprinesla víťaza, o budúcom prezidentovi z dvoch najúspešnejších kandidátov mal rozhodnúť los.²²

Ústavne zaujímavá, hoci sa to v praktickej rovine nikdy nerealizovalo, bola načrtnutá problematika zastupovania prezidenta. V tejto otázke sa dôraz kládol na časové obdobie, počas ktorého malo prísť k zastupovaniu. Zákonodarca stanovil ako deliacu časovú líniu obdobie 6 mesiacov. Ak by došlo k obdobiu kratšiemu ako tento limit, výkon prezidentských oprávnení by prešiel na vládu, pri období dlhšom ako pol roka na pôde Národného zhromaždenia sa mala uskutočniť voľba námestníka prezidenta.²³

Vo vzťahu k zákonodarnej moci (Národnému zhromaždeniu) nemal prezident oprávnenie predkladať návrhy zákonov - právo zákonodarnej iniciatívy. Mohol však podávať tomuto orgánu svoje pravidelné správy o stave republiky. Ako uvádza E. Broklová, podľa inšpirácie v americkej ústave posolstvá T. G. Masaryka boli významnými štátnymi dokumentmi s jeho pohľadom na problémy štátu.²⁴

---

rokov, minimálny vek poslanca bol 30 rokov, Senát bol volený na osem rokov, senátor musel mať minimálne 45 rokov.

²¹ Toto ustanovenie upravoval § 58 ods. 4 zákona č. 121/1920 Sb (ústava) : „Nikto nemôže byť viac ako dvakrát po sebe zvolený. Kto bol prezidentom po dve po sebe idúce volebné obdobia, nemôže byť znovu zvolený, pokiaľ od skončenia posledného obdobia neuplynulo sedem rokov; toto ustanovenie sa nevzťahuje na prvého prezidenta Československej republiky“

²² pozri ustanovenia § 57 ústavnej listiny

²³ § 61 ústavnej listiny

²⁴ Pozri Broklová, E., *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918–1938*. ,s. 37

Vo vzťahu ku prijatým zákonom mal prezident relatívne právo veta. Podľa ústavy však hlasovanie poslancov muselo byť podľa mena, nie klasicky v zbore,²⁵ čo mohlo vyvíjať na poslancov značný politický tlak. Aby bol zákon vyhlásený tak, ako ho Národné zhromaždenie prijalo, musela ho potvrdiť nadpolovičná väčšina všetkých poslancov parlamentu. V prípade, že nebolo dosiahnuté takéto kvórum v oboch snemovniach, zákon bol vyhlásený, ak sa pri opakovanom hlasovaní na tom uzniesla trojpäťtinová väčšina všetkých členov poslaneckej snemovne (opäť hlasovali podľa mena). L. Orosz uvádza, že postavenie T. G. Masaryka bolo napriek relatívnemu právu veta voči návrhom zákonov Národného zhromaždenia pomerne silné, pretože prvých desať prípadov z rokov 1919 – 1922 vetovania zo strany hlavy štátu bolo úspešných.²⁶ Právomoc prezidenta vracat' návrhy zákonov bola viazaná na kontrasignáciu vlády.²⁷ Politická zodpovednosť hlavy štátu teda aj v tomto prípade bola prenesená na vládu.

Najsilnejšou právomocou prezidenta vo vzťahu k Národnému zhromaždeniu bolo právo zvolávať a odročovať schôdze parlamentu a právo rozpúšťať obe komory zákonodarného zboru. Toto oprávnenie možno považovať za skutočne výrazne posilňujúce prezidentské právomoci, pretože jediným obmedzením tejto výsady hlavy štátu bola nemožnosť uplatnenia v období posledných 6 mesiacov volebného obdobia prezidenta. Aj tento akt bol viazaný nutnosťou kontrasignácie vládou, ale ako si ukážeme vo vzťahu prezident - vláda, v politickej rovine to pre hlavu štátu nebolo problém dosiahnuť.²⁸

Ústavná listina z roku 1920 zakotvila postavenie prezidenta do spoločnej hlavy spolu s vládou (tretia hlava s označením moc vládna a výkonná). Vzájomné vzťahy medzi prezidentom a vládou boli upravené tak, že prezident mal právo byť prítomný ako aj predsedat' schôdzam vlády, vyžadovať si od vlády a jej jednotlivých členov písomné správy k veciam, ktorú boli v ich sfére pôsobnosti. Tiež mal právo pozvať vládu alebo jej členov na poradu.²⁹

Tak ako bolo významné postavenie prezidenta voči Národnému zhromaždeniu (právo rozpustiť obe komory parlamentu), tak bolo silné aj voči vláde. Tieto právomoci už boli zakotvené po novelizácii dočasnej ústavy v roku 1919³⁰ a opäť boli premietnuté do textu ústavy. Najvýznamnejšie to dokrešľuje jeho právomoc menovania a prepúšťania

---

²⁵ § 41 ústavnej listiny

²⁶ Orosz, L., Šimuničová, K.: *Prezident v ústavnom systéme Slovenskej republiky*, s. 40

²⁷ § 81 ústavnej listiny

²⁸ pozri Orosz, L., Šimuničová, K.: *Prezident v ústavnom systéme Slovenskej republiky*, s. 39

²⁹ §§ 82 a 83 ústavnej listiny

³⁰ zákonom č. 271/1919 Sb. z. a. n.

(odvolávaní) ministrov a stanovovania ich počtu.³¹ De jure pri vymenúvaní členov vlády prezident nebol ústavou obmedzovaný, de facto však musel mať na zreteli politickú realitu. Odvolávanie členov vlády, resp. celej vlády nezáviselo od návrhov vlády ako takej, čoho dôkazom je aj skutočnosť, že nebol povinný návrh demisie vlády, resp. jej člena prijať. Ústava mu takúto povinnosť ukladala len v prípade vyslovenia nedôvery vládnemu kabinetu zo strany poslaneckej snemovne³² alebo za predpokladu, že člen vlády bol senátom odsúdený pre porušenie zákona vo sfére svojej pôsobnosti.³³ Silu ústavného postavenia prezidenta vykresľuje aj fakt, že zákonodarný zbor nedisponoval právomocami zabrániť mu pri zámere odvolať vládu.

Pri pohľade na takúto šírku prezidentských právomocí by mohlo dojsť k pochybnostiam, či tento výpočet nesvedčí skôr o prezidentskej forme vlády. Parlamentný charakter formy vlády pri takýchto pomerne silných prezidentských právomociach zaručovala dikcia ústavy, podľa ktorej každý úkon prezidenta na úseku vládnej a výkonnej moci musel byť podpísaný členom vlády (inštitút kontrasignácie).³⁴ Ak by sme ale tento aspekt zobrali do úvahy v absolútnom vyjadrení, politická realita by ťažko pripustila eventualitu, aby prezident získal podpis odvolaného predsedu vlády pod rozhodnutie hlavy štátu o odvolaní jeho vlády (zvlášť v prípade, že by s týmto návrhom prezidenta premiér nesúhlasil). L. Orosz uvádza, že v tomto prípade prax prvej republiky pripúšťala možnosť, že tento akt prezidenta kontrasignoval až následne nový predseda vlády.³⁵

Z povahy inštitútu kontrasignácie vyplýva aj skutočnosť politickej nezodpovednosť hlavy štátu za výkon svojho úradu. Celú ťarchu za jeho skutky preberala vláda.³⁶ Trestná zodpovednosť prezidenta bola zúžená výhradne na možnú vlastizradu. Obžalobu by musela vypracovať poslanecká snemovňa a konečný verdikt by bol na pleciach senátu, kde by takýto návrh musel získať minimálne dvojtretinovú väčšinu pri účasti aspoň dvoch tretín poslancov. V prípade, že by bol prezident uznaný vinným z trestného činu vlastizrady, jediným možným trestom mohla byť strata úradu a spôsobilosť uchádzať sa o neho v budúcnosti.³⁷

K ostatným právomociam prezidenta, ktoré mali dopad aj na výkonnú moc, je potrebné spomenúť dojednávania a ratifikáciu medzinárodných zmlúv, prijímanie

---

³¹ § 64 ods. 1 bod 7

³² § 78 ods. 1 ústavnej listiny

³³ § 79 ústavnej listiny

³⁴ § 68 ústavnej listiny

³⁵ Orosz, L., Šimuničová, K.: *Prezident v ústavnom systéme Slovenskej republiky*, s. 40

³⁶ § 66 ústavnej listiny

³⁷ §§34 a 67 ústavnej listiny

a poverovanie diplomatických zástupcov, vyhlasovanie vojnového stavu, s predchádzajúcim súhlasom Národného zhromaždenia hlava štátu vypovedávala vojnu. Okrem toho menoval štátnych úradníkov a vyšších dôstojníkov a vrchného veliteľa brannej moci. Ústava z roku 1920 zakotvila aj oprávnenie prezidenta menovať vysokoškolských profesorov, čo podľa môjho názoru súvisí s predchádzajúcou pedagogickou kariérou T. G. Masaryka.³⁸

Vo vzťahu k súdnej moci prezident mal oprávnenie udeliť amnestiu, odpúšťať alebo zmierňovať tresty, právo nariadiť, aby sa trestné konanie nezačalo alebo aby sa v ňom nepokračovalo. Táto výrazná právomoc vo vzťahu k súdnej moci bola zachovaná aj v nasledujúcich ústavách, na Slovensku ju ukončila až novelizácia ústavy v roku 1999. Výnimkou v ústave z roku 1920 bol prípad, že išlo o člena vlády, ktorý sa dopustil trestného činu v súvislosti s výkonom svojej funkcie.³⁹

Ústavní právnici hodnotia postavenie československého prezidenta na základe výpočtu jeho právomocí, ako aj reálneho využívania svojich kompetencií ako „stredne silného“. Zvláštny vplyv na jeho reálne postavenie mala osobnosť T. G. Masaryka, ktorý dokázal aktívne vstupovať do politického života smerom do vnútra štátu, ako aj v medzinárodných sférach.⁴⁰

Nástup Adolfa Hitlera k moci v Nemecku v roku 1933 poznamenal ďalší vývoj na celom svete, Československo ako bezprostredného suseda Nemecka, nevynímajúc. Prvý prezident T. G. Masaryk vzhľadom na svoj vek a zdravotný stav 14.decembra 1935 pozval do prezidentskej rezidencie v Lánoch najvyšších ústavných činiteľov, kde ich oboznámil, s účinnosťou od 15.decembra 1935 abdikuje na svoju funkciu. Zároveň odporučil ako svojho nástupcu Edvarda Beneša. Ten aj bol následne 18.decembra 1935 zvolený ako v poradí druhý československý prezident.⁴¹

V dobe narastania vojenskej sily Nemecka bol Národným zhromaždením prijatý zákon č. 131/1936 Sb. z. a n. o obrane štátu, ktorý splnomocnil vládu, aby v prípade brannej pohotovosti vydávala so súhlasom prezidenta vládne nariadenia so silou zákona.⁴² Len v prípade negatívneho stanoviska oboch komôr parlamentu došlo ku strate platnosti takéhoto nariadenia.

³⁸ uvedené právomoci vyplývajú z § 64 ústavnej listiny

³⁹ § 103 ústavnej listiny

⁴⁰ pozri napr. Orosz, L., Šimuničová, K.: *Prezident v ústavnom systéme Slovenskej republiky*, s. 41

⁴¹ pozri napr. Zimek, J.: *Ústavnost a český ústavní vývoj*, s. 88

⁴² § 138 zákona č. 131/1936 Sb. z. a n.

Ďalším kľúčovým momentom bola Mníchovská dohoda z 30.septembra 1938, ktorá sa stala medzníkom na ceste ku koncu existencie Československa z roku 1918. Prezident republiky Edvard Beneš 5.októbra 1938 abdikoval na svoj post a opustil územie republiky. 30.novembra 1938 bol do úradu hlavy štátu zvolený Emil Hácha.⁴³

Ku zmenám došlo v pomníchovskej II. Československej republike aj v jej ústave. 22.novembra 1938 bol prijatý ústavný zákon č. 299/1938 Sb. z. a n. o autonómii Slovenskej krajiny.⁴⁴ Vzhľadom na nové územnosprávne členenie Československa bola upravená aj otázka voľby prezidenta republiky. Podľa § 10 „Väčšina potrebná v zmysle § 57 Ústavnej listiny (pozri vyššie) k voľbe prezidenta republiky musí zahrňovať primeranú väčšinu členov Národného zhromaždenia, zvolených na území Slovenskej krajiny. V prípade, že by sa táto väčšina dala dosiahnuť, voľba sa odloží na 14 dní, a ak by za tento čas k zhode nedošlo, voľba sa vykoná väčšinou, určenou v § 57 Ústavnej listiny.“⁴⁵

Formálna platnosť československej ústavy z roku 1920 a ňou definovaná parlamentná forma vlády bola ešte viac potlačená v decembri 1938 prijatím ústavného zákona č. 330/1938 Sb. z. a n. Prezident prostredníctvom tohto ústavného zákona dostal právomoc, za podmienky jednomyseľného súhlasu vlády, vydávať dekréty so silou ústavného zákona, prostredníctvom ktorých sa mohla meniť samotná ústava (ústavná listina) a na ňu nadväzujúce ústavné zákony. Obdobne vláda získala ústavnú kompetenciu, po súhlase prezidenta, na vydávanie nariadení, ktoré mali charakter zákonov. Takto bol vytvorený stav, „ktorým sa posilnilo predovšetkým ústavné postavenie prezidenta republiky, ale aj vlády, na úkor parlamentu. To v konečnom dôsledku prispievalo k postupnému odbúraniu parlamentného režimu.“⁴⁶

⁴³ pozri napr. Veselý, Z., *Přehled dějin českého státu*, Praha: VŠE, 1999, s. 306

⁴⁴ V preambule ústavného zákona č. 299/1938 Sb. z. a n. sa uvádzalo: „Národné zhromaždenie, vychádzajúc z toho, že Česko-Slovenská republika vznikla zhodou suverénnej vôle dvoch rovnoprávných národov, že slovenskému národu v Pittsburskej dohode, ako aj iných zmluvách a prejavoch, domácich i zahraničných, zabezpečená bola úplná autonómia a vedené snahou uzmierenia slovenského a českého národa v duchu Žilinskej dohody, uznáva na tomto ústavnom zákone.“ Citované podľa Chovanec, J., Mozolík, P.: *Historické a štátoprávne korene samostatnosti Slovenskej republiky*, s. 100

⁴⁵ Orosz, L., Šimuničová, K.: *Prezident v ústavnom systéme Slovenskej republiky*, s. 42

⁴⁶ c. d. s. 42

2. Inštitút prezidenta počas obdobia Slovenskej republiky 1939 - 1945

Pohľad a hodnotenie postavenia prezidenta Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945 v rámci ústavného systému je obtiažne a každý pokus narazí, tak ako pokusy o hodnotenie rokov 1948 – 1989, na nutnosť historickej reflexie. Samostatný štát bol vyhlásený zákonom Snemu Slovenskej krajiny zo dňa 14. marca 1939 pod č. 1/1939 Sl. z. o samostatnom slovenskom štáte.⁴⁷ Jeho prvý paragraf uvádzal: „Slovenská krajina vyhlasuje sa za samotný a nezávislý slovenský štát. Snem slovenskej krajiny pretvára sa na zákonodarný snem slovenského štátu.“⁴⁸

Vypracovaním ústavy slovenského štátu bola poverená osobitná komisia na čele s predstaviteľom HSLS a profesorom ústavného práva Vojtechom Tukom. Predlohou sa stali ústavné dokumenty Nemecka, Talianska, Portugalska a Rakúska. Základnú platformu usporiadania pomerov v štáte predstavoval korporatívno-stavovský taliansky systém. Riešenie sociálno-politických otázok v ústave i v nadväzujúcich zákonoch vychádzalo z encykliky pápeža Leva XIII. *Quadragesimo anno* z roku 1931.⁴⁹

Ústavný zákon o ústave Slovenskej republiky (zák. č. 185/1939 Sl. z.) bol prijatý slovenským snemom 21. júla 1939 s účinnosťou odo dňa jeho platnosti.⁵⁰ Okrem iného priniesol oficiálne pomenovanie štátu ako Slovenská republika.

Ústava Slovenskej republiky sa skladala z úvodného prehlásenia⁵¹ a z 13 hláv (I. hlava - všeobecné ustanovenia, II. hlava - snem, III. hlava - prezident republiky, IV. hlava - vláda, VI. hlava - politické strany, VII. hlava - stavovské zriadenie, VIII. hlava -

⁴⁷ z historického pohľadu treba podotknúť, že 23. marca 1939 podpísalo Slovensko s Nemeckom „ochrannú zmluvu“, ktorá znamenala podriadenie sa nemeckým záujmom a nemeckej kontrole – bližšie Kováč, D., str. 218

⁴⁸ Kováč, D.: *Dejiny Slovenska*, Praha: Lidové noviny, 1998, s. 217

⁴⁹ bližšie pozri napr. Mederly, K.: *Ústava Slovenskej republiky a jej zásadné smernice*. Bratislava: 1939

⁵⁰ *Ústava Slovenskej republiky*, Štátne nakladateľstvo 1939; Slovenský zákonník, čiastka 41, ročník 1939, s. 375 - 384

⁵¹ Text preambuly Ústavného zákona č. 185/1939 Sl.z. o ústave Slovenskej republiky:

" Slovenský snem sa usniesol na tejto ústave:

Slovenský národ pod ochranou Boha Všemohúceho od vekov sa udržal na životnom priestore mu určenom, kde s pomocou Jeho, od ktorého pochádza všetka moc a právo, zriadil si svoj slobodný slovenský štát.

Slovenský štát sdrúžuje podľa prirodzeného práva všetky mravné a prirodzené sily národa v kresťanskú a národnú pospolitosť, aby v nej usmernil sociálne protivy a vzájomne sa križujúce záujmy všetkých stavovských a záujmových skupín, aby ako vykonávateľ sociálnej spravodlivosti a strážca všeobecného dobra v súlade jednotnosti dosiahol mravným a politickým vývojom najvyšší stupeň blaha spoločnosti i jednotlivcov."

územná samospráva, IX. hlava - súdnictvo, X. hlava - povinnosti a práva občanov, XI. hlava - cirkvi, XII. hlava - národnostné skupiny, XIII. hlava - rozličné ustanovenia).

V prvej hlave ústavy bol Slovenský štát prehlásený za republiku, na čele ktorej stojí prezident.⁵² Jeho postaveniu sa venovala tretia hlava ústavy. Ak československý prezident v ústave z roku 1920 bol v spoločnej hlave s vládou (III.hlava – Moc vládna a výkonná)⁵³, tak v ústavnej praxi na území Slovenska (Československa) sa po prvý raz stretávame so samostatným vymedzením postavenia hlavy štátu.

V podmienkach voliteľnosti za prezidenta Slovenskej republiky sa oproti stavu z roku 1920 zvýšila veková hranica o päť rokov na štyridsať. Ostatné podmienky zostali rovnaké – voliteľnosť do zákonodarného zboru a štátne občianstvo.⁵⁴ Voľba sa konala nepriamo, prostredníctvom snemu. Na jej platnosť bola potrebná účasť minimálne dvoch tretín všetkých poslancov a trojpäťtinová väčšina prítomných. V prípade, že by žiaden z kandidátov nezískal takéto potrebné kvórum, uskutočnilo by sa druhé kolo s dvoma najúspešnejšími kandidátmi z predchádzajúceho kola. V tomto prípade sa zmenšil potrebný počet hlasov na nadpolovičnú väčšinu. Ak by nastal stav, že obaja kandidáti by získali rovnaký počet hlasov, o budúcom prezidentovi mal rozhodnúť los.⁵⁵ Funkčné obdobie bolo stanovené na sedem rokov s tým, že nikto nemôže byť zvolený do tejto funkcie viac ako dva razy za sebou.

V Ústave Slovenskej republiky z roku 1939 sa tiež po prvý raz stretávame s presným znením prezidentského sľubu. Kým ústava z roku 1920 obsahuje len všeobecnú formuláciu, podľa ktorej „prezident republiky sľubuje pred Národným zhromaždením (§38) na svoju česť a svedomie, že bude dbať na blaho republiky a ľudu a dodržiavať ústavné a iné zákony“⁵⁶, táto ústava zakotvila taxatívne text, ktorý bol ústavnou podmienkou prevzatia úradu hlavy štátu: „Prisahám na Boha Všemohúceho a Vševedúceho, že ako prezident Slovenskej republiky budem verným strážcom ústavy a zákonov, že budem mať vždy pred očami mravné a hmotné povznesenie ľudu a povediem štát tak, aby sa v ňom uplatňoval duch kresťanskej lásky a spravodlivosti. Tak mi Pán Boh pomáhaj!“⁵⁷

Aj v tomto prípade bola zakotvená kontrasignácia rozhodnutí prezidenta, k platnosti každého jeho vládneho aktu sa vyžadoval spolupodpis príslušného ministra. Hlava štátu tak nebola zodpovedná za výkon svojej funkcie. Jediným trestným činom, za ktorý mohol byť

⁵² §1 ods. 1, 2 ústavného zákona č. 185/1939 Sl. z.

⁵³ zákon č. 121/1920 Sb. z. a n.

⁵⁴ porovnaj § 56 zákona č. 121/1920 Sb. z. a n. a § 31 ústavného zákona č. 185/ 1939 Sl. z.

⁵⁵ § 32 ústavného zákona č. 185/1939 Sl. z.

⁵⁶ § 65 zákona č. 121/1920 Sb. z. a n.

prezident počas svojho funkčného obdobia stíhaný, bola vlastizrada. Stíhanie bolo prenechané štátnej rade.⁵⁸ Trestom mohla byť len strata úradu a strata spôsobilosti znovu sa oň uchádzať.⁵⁹ V prípade, že nebol obsadený post prezidenta republiky, jeho právomoci dočasne vykonával predseda vlády.⁶⁰

Výpočet právomoci vo vzťahu ku zahraničiu je štandardným – prezentácia štátu v zahraničí, prijímanie a poverovanie diplomatických zástupcov a uzatváranie medzinárodných zmlúv. V súčinnosti so zákonodarným zborom vypovedával vojnu a uzatváral mier, okrem toho vyhlasoval stav brannej pohotovosti štátu.⁶¹

Vo vzťahu ku snemu⁶² mal prezident oprávnenie ho zvolávať a rozpúšťať, ako aj prehlásiť zasadanie snemu za ukončené. Disponoval tiež právom relatívneho veta, ak do 15

---

⁵⁷ § 34 ústavného zákona č. 185/1939 Sl. z.

⁵⁸ V systéme najvyšších orgánov Slovenskej republiky osobitné postavenie mala Štátna rada zakotvená v piatej hlave ústavy. Predstavovala vrcholný orgán reprezentujúci zastúpenie záujmov jednotlivých zložiek vtedajšieho režimu (HSES, strana národnostných skupín, štátna administratíva, miestna samospráva, stavy). Pozostávala zo šiestich členov menovaných prezidentom republiky, desiatich členov vysielala HSES, po jednom členovi do Štátnej rady vysielali registrované strany národnostných skupín a stavy, z titulu svojej funkcie členmi Štátnej správy boli ďalej predseda vlády a predseda snemu. Štátna rada v zmysle ustanovení § 52 ústavy mala rozsiahle súdne, no hlavné právomoci:

- a) trestné stíhanie prezidenta republiky
- b) trestné stíhanie predsedu vlády a jej členov
- c) zisťovanie skutočností brániacich prezidentovi plniť jeho funkciu
- d) zostavovanie kandidátnej listiny pre voľby do snemu
- e) rozhodovanie o strate poslaneckého mandátu
- f) zákonodarná iniciatíva
- g) podávanie dobrozdaní prezidentovi republiky a vláde vo veciach politických, kultúrnych a hospodárskych.

Štátna rada sa uznášala väčšinou hlasov za prítomnosti (okrem predsedu alebo jeho zástupcu) väčšiny počtu jej členov.

V roku 1943 sa právomoci Štátnej rady výrazne zmenšili. Pozostávala už len z 12 členov, z ktorých desať menoval prezident republiky, z titulu svojej funkcie členmi Štátnej rady bol ďalej predseda vlády a predseda snemu.

⁵⁹ §§ 39 a 40 ústavného zákona č. 185/1939 Sl. z.

⁶⁰ Predsedom vlády SR bol do októbra 1939 J. Tiso, potom až do 9.9.1944 V. Tuka, namiesto ktorého sa premiérom stal Š. Tiso.

⁶¹ V zmysle § 38 ods. 1 písm. a) a b)

⁶² V druhej hlave sa nachádzalo zakotvenie postavenia slovenského snemu ako najvyššieho zákonodarného orgánu Slovenskej republiky. Jednokomorový slovenský snem sa mal skladať z 80 poslancov zvolených na základe všeobecného, priameho, rovného a tajného hlasovacieho práva na 5 rokov. Aktívne volebné právo mal mať občan od 21 rokov veku, pasívne volebné právo od 30 rokov veku. Snem na riadne zasadnutie zvolával dvakrát do roka prezident republiky, v prípade žiadosti väčšiny poslancov prezident republiky zvolal mimoriadne zasadnutie snemu. Pre platnosť uznesenia snemu bolo potrebné hlasovanie väčšiny poslancov z prítomnej aspoň jednej tretiny všetkých poslancov snemu (§ 21 ods. 1). V prípadoch uznesenia o ústave, ústavných zákonoch, zmeny štátneho územia, vypovedania vojny a uzavretia mieru, voľby prezidenta republiky i o jeho obžalobe bola pre platnosť prijatia potrebná 3/5 väčšina aspoň 2/3 prítomných všetkých poslancov snemu (§ 21 ods. 2). Paragraf 24 zakotvoval výlučnú právomoc snemu takto:

dní zákon vrátil, na jeho opätovné schválenie sa vyžadovala trojpäťtinová väčšina za účasti aspoň dvoch tretín všetkých poslancov.⁶³ Pred poslancami⁶⁴ mal právo vystúpiť so svojim posolstvom (správou o stave republiky). Prijatím ústavného zákona č. 200/1940 Sl. z. bolo jeho postavenie voči parlamentu posilnené navyiac o skutočnosť, že získal oprávnenie vydávať dekréty, ktoré mali silu ústavného zákona.⁶⁵

Vo vzťahu ku vláde⁶⁶ mal silné právomoci, ktoré sa vyznačovali najmä oprávnením menovať a odvolávať členov vlády (vrátane predsedu), tiež mohol byť prítomný na schôdzkach vlády a mohol jej aj predsedieť.

K ceremoniálnym právomociam prezidenta Slovenskej republiky môžeme zaradiť menovanie sudcov, vysokých štátnych úradníkov a dôstojníkov. Okrem toho udeľoval štátne vyznamenania.⁶⁷ Vo vzťahu k vysokým školám mu bolo zverené právo vymenúvať všetkých vysokoškolských profesorov. Zákonom č. 168/1940 Sl. z. o Slovenskej univerzite v Bratislave⁶⁸ sa prezident stal čestným rektorom tejto univerzity s titulom „rector

-
- a. voľba prezidenta republiky,
  - b. prijatie ústavy, ústavných zákonov a ich zmien,
  - c. ustálenie štátneho rozpočtu,
  - d. rozhodovanie o záverečných účtoch,
  - e. prijímanie zákonov o brannej povinnosti,
  - f. rozhodovanie o stálych finančných bremenách občanov,
  - g. prijímanie zákonov o organizácii súdov,
  - h. rozhodovanie o prijatí medzinárodných zmlúv.

Zákonodarnú iniciatívu mala vláda, štátna rada a poslanci snemu (§ 25 ods. 1).

⁶³ Pozri §§ 26 a 38 ods. 1 písm. d)

⁶⁴ Faktické postavenie snemu celkom nezodpovedalo stavu jeho právneho vyjadrenia. Snem Slovenskej republiky nebol rozpustený po prijatí ústavy Slovenskej republiky. Jeho funkčné obdobie sa predĺžilo do konca roku 1943 (§ 100 ods. 1 a 2). No ani potom, teda do konca existencie Slovenskej republiky, nedošlo ku voľbám do slovenského snemu spôsobom zakotveným v ústave Slovenskej republiky. Ďalšie predĺženie funkčného obdobia bolo stanovené až do konca roku 1946. Počet poslancov snemu sa dopĺňal menovaním prezidentom republiky.

⁶⁵ Kura, A.: *Prezident v systéme štátnych orgánov Slovenskej republiky*, s. 35

⁶⁶ Postavenie vlády zakotvovala štvrtá hlava, ktorá podľa ustanovení ústavy (§ 38 ods. 2) mala mať všetku vládnu a výkonnú moc. Vláda bola za svoju činnosť zodpovedná snemu (§ 48), predsedu a členov menoval i prepúšťal prezident republiky (§ 41 ods. 2). Vláda mohla, okrem vydávania nariadení na vykonávanie zákonov (§ 43), vydávať aj nariadenia s mocou zákona v prípadoch neodkladných opatrení s výnimkou vecí patriacich do výlučnej právomoci snemu, alebo ktoré podľa ústavy mal upraviť zákon. Takéto nariadenie platilo len vtedy, keď ho podpísala väčšina členov vlády a prezident republiky.

⁶⁷ V tejto súvislosti historici často pripomínajú udeľovanie vysokých štátnych vyznamenaní nemeckým vojakom po zatlačení povstania do hôr v Banskej Bystrici v októbri 1944

⁶⁸ Slovenský zákonník, čiastka 33, ročník 1940, s.260

magnificentissimus“.⁶⁹ V zákone o Slovenskej akadémii vied a umení⁷⁰ bola prezidentovi prepožičaná funkcia protektora akadémie.

Tak ako je typické aj pre ostatné hlavy štátov, aj slovenský prezident mal právo udeľovať milosť, odpúšťať alebo zmierňovať tresty, nariaďovať, aby sa trestné konanie nezačalo, alebo aby sa ukončilo.⁷¹

Takto vymedzené ústavné kompetencie prezidenta naznačujú, že tvorcovia ústavy ho koncipovali ako silného reprezentanta v rámci štruktúry usporiadania vzťahov medzi najvyššími ústavnými inštitúciami. Toto postavenie vychádzalo z vodcovského typu hlavy štátu.⁷² Už v roku 1939 Štefan Polakovič, jeden z vysokých predstaviteľov HSĽS charakterizoval vodcovský princíp: „Vodca je neobmedzeným poverením národa, a preto národ ide za vodcom. Vodca je sústredená najvyššia, ničím neohraničená moc na prevádzanie všeobecného blaha. V jednom národe môže byť len jedna vôľa a jeden prejav tejto vôle.. Vodca je národným prorokom a veštcom, ktorý žije ideálu národnej veľkosti a národného poslania.“⁷³

Toto zvýraznené postavenie vodcu bolo právne vyjadrené aj v zákone č. 215/1942 Sl. z. o Hlinkovej slovenskej ľudovej strane.⁷⁴ Podľa tohoto zákona štátnu moc vykonáva slovenský národ prostredníctvom HSĽS.⁷⁵ Túto jedinú povolenú slovenskú politickú stranu⁷⁶

---

⁶⁹ § 3 zákona č. 168/1940 Sl. z. o Slovenskej univerzite v Bratislave

⁷⁰ zákon č. 135/1942 Sl. z.

⁷¹ tieto právomoci prezidenta ale neboli uvedené v tretej hlave ústavy spolu s výpočtom ďalších právomocí hlavy štátu, ale v deviatej hlave, ktorá bola venovaná súdnej moci – pozri §72 ústavného zákona č. 185/1939 Sl. z.

⁷² Orosz, L., Šimuničová, K.: *Prezident v ústavnom systéme Slovenskej republiky*, s. 43

⁷³ Polakovič, Š.: *K ideovým základom Slovenského štátu*, Marín 1939, s. 31, 111. Citované podľa Čič, M., a kol.: *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Martin: Matica slovenská, 1997, s. 19

⁷⁴ Slovenský zákonník, čiastka 50, ročník 1942, s. 861 - 866

⁷⁵ § 1 ods. 1 zákona č. 215/1942 Sl. z.

⁷⁶ Šiesta hlava ústavy dotýkajúca sa politických strán v štáte stanovila, že slovenský národ sa na štátnej moci bude podieľať prostredníctvom Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (strany slovenskej národnej jednoty), národnostné skupiny prostredníctvom svojich registrovaných politických strán (§ 59 ods. 1). Znamenalo to, že ústavne i prakticky sa v Slovenskej republike pripustila existencia len jednej slovenskej politickej strany (HSĽS), ďalej strany domácich Nemcov Deutsche Partei (DP) a strany maďarskej menšiny Szlovákisi magyar párt (SZMP).

Stavovskú organizáciu štátu vyjadrovali §§ 60 až 63 tvoriace siedmu hlavu. Ústava pripúšťala zoskupovanie sa občanov do týchto stavov:

- a) poľnohospodárstva
- b) priemyslu
- c) obchodu a živností
- d) peňažníctva a poisťovníctva
- e) slobodných povolání

„navonok zastupuje Vodca“.⁷⁷ Najvýstižnejšie vyjadruje jeho postavenie zákon v časti venovanej svojmu vodcovi: „Vodca určuje smer politiky Strany v rámci programových zásad schválených zjazdom a spôsoby, ako má Strana plniť svoje poslanie. Rozkazy, ktoré Vodca v tomto smere vydá, sú pre každého člena i funkcionára Strany záväzné. Vodca predsedá zjazdu, ústrednému výboru a predsedníctvu, menuje a odvoláva generálneho tajomníka, predsedov župných a okresných organizácií.“⁷⁸

Aj vo svetle týchto skutočností možno súhlasiť s názorom L. Orosza, podľa ktorého je možné považovať postavenie prezidenta Slovenskej republiky v rokoch 1939 –1945 ako diktátorské a je prejavom právnej diskontinuity v ústavnom vývoji na tomto území.⁷⁹

3. Inštitút prezidenta v rokoch 1945 – 1948

Po abdikácii Eduarda Beneša na funkciu československého prezidenta a jeho následnom odchode do exilu bol zvolený Národným zhromaždením do tejto funkcie Emil Hácha. Následné udalosti v polovici marca 1939 znamenali zánik Československa.⁸⁰

Eduard Beneš po svojom príchode do Paríža (po porážke Francúzska sa presunul do Londýna) sústredil vo svojom okolí tím ľudí, ktorý sa snažili o znovuoobnovenie právneho stavu platného pred podaním jeho demisie.⁸¹ Prvým úspešným krokom bolo vytvorenie Československého národného výboru v Paríži 17. októbra 1939.⁸² Tento orgán proklamoval myšlienku obnovenia predmníchovskej republiky. Československý národný výbor bol koncom roka 1939 uznaný Veľkou Britániou a Francúzskom⁸³ ako reprezentant československého ľudu. Neskôr zanikol v súvislosti so zriadením orgánov dočasného štátne zriadenie československého.⁸⁴ Predstavoval ho prezident (Eduard Beneš) a ním menovaná

---

f) verejných zamestnancov a osvetových pracovníkov.

Podľa § 61 ods. 1 musel byť každý občan organizovaný v niektorom stave. Prostredníctvom stavovskej a územnej samosprávy sa občania mali zúčastňovať na správe štátu (ôsma hlava ústavy).

⁷⁷ § 3 citovaného zákona

⁷⁸ § 10 ods. 1 citovaného zákona

⁷⁹ Orosz, L., Šimuničová, K.: *Prezident v ústavnom systéme Slovenskej republiky*, s. 43

⁸⁰ podrobnosti k týmto udalostiam sú uvedené vyššie v tejto práci

⁸¹ pozri bližšie Orosz, L., Šimuničová, K.: *Prezident v ústavnom systéme Slovenskej republiky*, s. 44 - 45, Kura, A.: *Prezident v systéme štátnych orgánov Slovenskej republiky*, s. 35 - 36, Zimek, J.: *Ústavnosť a český ústavní vývoj*, s. 102 -118

⁸² členmi tohoto orgánu boli Edvard Beneš, Jan Šrámek, Štefan Osuský, Sergej Ingr, Rudolf Viest, Hubert Ripka, Vladimír Outrata

⁸³ postúpne 17.novembra a 20.decembra 1939

⁸⁴ Veselý, Z., *Přehled dějin českého státu*, s. 345

vláda na čele s Janem Šrámkou.⁸⁵ Túto následne 21. júla 1940 uznala ako dočasnú československú vládu Veľká Británia a nadviazala s ňou diplomatické vzťahy.⁸⁶ Dočasné štátne zriadenie treba chápať v rámci dvoch ústavných skutočností:

1. zriadenie najvyšších štátnych orgánov zákonodarnej a výkonnej moci,
2. nepretržitá existencia československého štátu, ktorá je vyjadrená vôľou ľudu tento štát obnoviť. Ľud svoju nerezignáciu na existenciu samostatného štátu preukázal svojim domácim i zahraničným odbojom.⁸⁷

Prezident Eduard Beneš mal tak zostať vo svojom úrade na sedemročné volebné obdobie (1935 –1942). Od roku 1942 sa jeho mandát opieral o ustanovenie ústavy z roku 1920, podľa ktorého hlava štátu zostáva vo svojej funkcii až do doby zvolenia nového prezidenta.⁸⁸ Toto predĺženie funkčného obdobia odobrila aj vláda na svojom zasadnutí 3. decembra 1942, na ktorom rozhodla o jeho predĺžení až do doby, kedy bude možné uskutočniť novú voľbu.⁸⁹

21. júla 1940 bola so statusom poradného orgánu zriadená Štátna rada.⁹⁰ Postupne tento vývoj akceptovali prakticky všetky skupiny domáceho aj zahraničného odboja.⁹¹ Tento dátum v súvislosti s inštitútom prezidenta sa spája aj so začiatkom tzv. dekrétového obdobia, ktoré trvalo až do 27. októbra 1945. Ústavný dekrét prezidenta republiky č. 2/1940 Úr. vest. čsl. o dočasnom výkone zákonodarnej moci zo dňa 15. októbra 1940 znamenal zmenu princípu parlamentnej republiky v tom, že zákonodarná moc prešla na prezidenta a vládu.⁹² Prezident tak mohol vydávať ústavné dekréty a dekréty na návrh vlády (s nutnosťou kontrasignácie). V roku 1944 vlastným dekrétom č.11/1944 Úr. vest. čsl. zakotvil právnú kontinuitu s predmníchovským právnym poriadkom. Ďalej stanovil, že právne dokumenty prijaté do 29. septembra 1938 sú naďalej súčasťou platného právneho poriadku a všetky dokumenty prijaté po tomto dátume (tzv. obdobie neslobody)⁹³ nie sú súčasťou československého právneho poriadku. Všetky prezidentské dekréty mali stratiť svoju platnosť

---

⁸⁵ vytvorené 9. júla 1940

⁸⁶ prelomom bolo uznanie dočasnej československej vlády tromi mocnosťami v roku 1941 – Veľká Británia, Sovietsky zväz a USA

⁸⁷ Zimek, J.: *Ústavnost a český ústavní vývoj*, s. 102-105

⁸⁸ pozri § 58 ústavnej listiny

⁸⁹ pozri Orosz, L., Šimuničová, K.: *Prezident v ústavnom systéme Slovenskej republiky*, s. 44-45, Zimek, J.: *Ústavnost a český ústavní vývoj*, s. 102-103

⁹⁰ pod označením Ústavný dekrét prezidenta republiky č. 1/1940 Úr. vest. čsl. o ustanovení Štátnej rady

⁹¹ po vstupe Sovietskeho zväzu do vojny aj predstavitelia komunistickej strany, ktorý mali svoje centrum v Moskve

⁹² Zimek, J.: *Ústavnost a český ústavní vývoj*, s. 112

⁹³ neskôr bolo stanovené, že obdobie neslobody trvalo do 4. mája 1945

šesť mesiacov po dni, kedy sa zídé Národné zhromaždenie, ak nebudú už skôr zrušené alebo zmenené, alebo ako zákony znovu prijaté a vyhlásené.⁹⁴

L. Orosz vo svojej práci uvádza, „že ústavné postavenie prezidenta v tzv. dočasnom štátnom zriadení Československa bolo veľmi silné. Táto skutočnosť ale bola vynútená špecifickými okolnosťami a historické fakty potvrdzujú, že nebola zneužitá, naopak, umožnila zachovať právnu kontinuitu s predmníchovským československým štátom a plynulé obnovenie ústavného systému bezprostredne po oslobodení.“⁹⁵

Po definitívnom oslobodení Československa v máji 1945 bol formálne obnovený ústavný systém predmníchovskej republiky. Tento proces však bol poznamenaný politickým zápasom o charakter republiky.⁹⁶ Významným sa stal Ústavný dekrét prezidenta republiky č. 47/1945 Sb o Dočasnom národnom zhromaždení zo dňa 25. augusta 1945. Uvádzalo sa v ňom zloženie parlamentu, spôsob vzniku a jeho pôsobnosť.⁹⁷ Týmto dokumentom bol stanovený počet poslancov na 300 a pôsobnosť na potvrdenie prezidenta vo funkcii až do nových volieb a vlastné zákonodarné právomoci v zmysle ústavy z roku 1920. Takto vytvorený československý zákonodarný zbor, Dočasné národné zhromaždenie, prijalo ústavný zákon č. 57/1946 Sb., ktorým sa schvaľujú a prehlasujú za zákon dekréty prezidenta republiky. Týmto úkonom bol zakončený proces schvaľovania prezidentských dekrétov s právnou silou zákona. Zároveň sa dosiahla ich legalizácia v súvislosti s právnou kontinuitou predmníchovskej republiky.⁹⁸

V roku 1946 sa uskutočnili po jedenástich rokoch voľby do Národného zhromaždenia. Jednou z jeho hlavných úloh mala byť príprava a schválenie novej ústavy.⁹⁹ 25. február 1948 a následné udalosti po ňom znamenali, že z troch existujúcich návrhov bol nakoniec schválený ten, ktorý predložili zástupcovia komunistickej strany.¹⁰⁰ Napriek nepopierateľnej inšpirácii z ústavy Sovietskeho zväzu, z pohľadu najvyšších ústavných činiteľov zachovával do značnej miery stav, ktorý načrtla ústava z roku 1920.¹⁰¹

⁹⁴ Zimek, J.: *Ústavnost a český ústavní vývoj*, s. 112 -113

⁹⁵ Orosz, L., Šimuničová, K.: *Prezident v ústavnom systéme Slovenskej republiky*, s. 45

⁹⁶ Veselý, Z., *Přehled dějin českého státu.*, s. 371-380

⁹⁷ Dočasné národné zhromaždenie bolo vytvorené nepriamymi voľbami, na základe delegovania. Národné výbory zvolili voliteľov a tí volili na okresných volebných zhromaždeniach delegátov na krajské zjazdy. Na krajskom zjazde boli zvolení poslanci parlamentu. Dočasné národné zhromaždenie bol jednokomorový parlament, 100 zástupcov bolo zo Slovenska, zvyšných 200 tvorili zástupcovia Čiech a Moravy

⁹⁸ Zimek, J.: *Ústavnost a český ústavní vývoj*, s. 137

⁹⁹ Posluch, M., Cibulka, L.: *Štátne právo Slovenskej republiky*, Bratislava: Heuréka, 2003, s. 152

¹⁰⁰ za autora návrhu ústavy je považovaný prof. Vladimír Procházka – podľa Nolč, J.: *Ústava České republiky v otázkách a odpovědích*, s. 64

¹⁰¹ Orosz, L., Šimuničová, K.: *Prezident v ústavnom systéme Slovenskej republiky*, s. 45 -46

4. Inštitút prezidenta v rokoch 1948 –1989

Ústavný text z roku 1948, publikovaný v zbierke zákonov ako ústavný zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československej republiky, zakotvil základné ústavné inštitúty a realie, najmä charakteristiku Československa ako ľudovej demokratickej republiky. Politická štruktúra bola daná rámcom Národného frontu¹⁰², v ktorom zohrávala dominantnú úlohu komunistická strana. Preto aj schéma vzťahov nielen medzi najvyššími ústavnými inštitúciami, ale najmä otázka dodržiavania základných ľudských práv, bola nedodržiavaná, resp. o fungovaní celého štátu a jej obyvateľov nerozhodovali ústavné inštitúcie, ale mocenské centrum sústredené v komunistickej strane.¹⁰³

Pozrime sa však z formálneho hľadiska na postavenie prezidenta v ústave z roku 1948. Vo všeobecnosti ho možno charakterizovať ako pomerne silné, jednotlivé atribúty jeho moci boli v súlade s teoretickými predpokladmi parlamentnej formy vlády, z tohoto uhľa pohľadu možno jej text hodnotiť na slušnej úrovni.¹⁰⁴ Ústavu tvorila preambula (prehlásenie)¹⁰⁵, dvanásť základných článkov ústavy a desať kapitol. Prezidentovi ako hlave štátu sa venoval samostatná tretia kapitola (oproti stavu z roku 1920, keď v spoločnej hlave bola aj vláda).

Prezident na rozdiel od ústavy z roku 1920 nebol označovaný ako hlava štátu, ale tak, že „na čele štátu je prezident republiky.“¹⁰⁶ Voľba prezidenta sa uskutočňovala naďalej na pôde Národného zhromaždenia, aj keď v prípade tohto orgánu došlo k výrazným vnútorným zmenám.¹⁰⁷ Podmienkami voliteľnosti boli československé štátne občianstvo, voliteľnosť do Národného zhromaždenia a dosiahnutie veku 35 rokov. Ku zvoleniu bolo treba získať tri pätiny prítomných poslancov za účasti najmenej nadpolovičnej väčšiny všetkých poslancov zákonodarného zboru. Ak by ani v prípade opakovaného pokusu žiaden kandidát nezískal

---

¹⁰² prijatie Národného frontu ako základu politického systému na návrh komunistov už od svojho vzniku prispieval k obmedzovaniu politického pluralizmu a k celkovému oslabovaniu demokratických hodnôt v spoločnosti

¹⁰³ pozri napr. Kováč, D.: *Dejiny Slovenska*, s. 262 - 267

¹⁰⁴ Orosz, L., Šimuničová, K.: *Prezident v ústavnom systéme Slovenskej republiky*, s. 47

¹⁰⁵ Preambula ústavy z roku 1948 bola v dejinách ústavných textov dovedy najdlhšia. Uvádza sa v nej okrem iného: „My ľud československý, prehlasujeme, že sme pevne rozhodnutí vybudovať svoj oslobodený štát ako ľudovú demokraciu, ktorá nám zaistí pokojnú cestu k socializmu... Česi a Slováci, dva bratské národy, členovia veľkej skupiny Slovanstva, žili už pred tisíc rokmi spoločne v jednom štáte a spoločne prijali z východu najvyšší výtvar vtedajšej vzdelanosti – kresťanstvo. Prví v Európe pozdvihli v husitskej revolúcii na svoju vlajku myšlienky slobody myslenia, ľudovlády a sociálnej spravodlivosti... Teraz sme sa rozhodli, že náš oslobodený štát, v ktorom všetko hospodárstvo slúži ľudu a je vedené tak, aby vzrastal všeobecný blahobyť, aby neboli hospodárskej krízy a aby bol národný dôchodok spravodlivo rozdeľovaný...“ citované podľa Nolč, J.: *Ústava České republiky v otázkách a odpovediach*, s.65

¹⁰⁶ Článok VI ústavy 1948

požadované kvórum, ďalšie kolo by sa uskutočnilo s dvoma najúspešnejšími kandidátmi. V ňom by získal post prezidenta republiky ten kandidát, ktorý by získal väčší počet hlasov. V prípade, že by nastal sta, že obaja kandidáti by získali rovnaký počet hlasov, o tom, kto by sa stal prezidentom republiky by v zhode s ústavou z roku 1920 rozhodoval los.¹⁰⁸ Tieto pravidlá by sa uplatňovali aj pri voľbe prezidenta – námestníka, ktorého by Národné zhromaždenie zvolilo v prípade, ak by bol prezident zaneprázdnený alebo chorý dlhšie ako šesť mesiacov a ak by sa na tejto požiadavke uzniesla vláda. Jeho mandát by trval až do odstránenia prekážky pôvodnému prezidentovi.

Funkčné obdobie zostalo sedemročné s tým, že nikto nemohol byť zvolený viac ako dva razy po sebe. Ak by sa však chcel niekto uchádzať o tento post aj tretíkrát, muselo by od jeho konca druhého funkčného obdobia po sebe uplynúť najmenej sedem rokov. Pozoruhodné je ustanovenie o tom, že táto podmienka sa nevzťahuje na druhého československého prezidenta. Aj tento fakt ukazuje, záverečné znenie v procese tvorby ústavy sa uskutočnili v tieni februárových udalostí 1948. Návrh bol prejednávaný už za zmenenej politickej situácie, ale pre potrebu rýchleho prijatia už sa v ňom neuskutočnili niektoré zmeny. Tak ako v ústave z roku 1920 bolo prvému prezidentovi dané špecifické postavenie v zmysle výnimky o maximálne dvoch funkčných obdobiach za sebou, tak aj v ústave z roku 1948 sa v tomto istom bode dávala výnimka druhému prezidentovi Československa.¹⁰⁹ Priebeh historických udalostí stavia v mnohých prípadoch zámery a realizáciu do protikladov, jedným z nich je aj skutočnosť, že prijatý text ústavy z roku 1948 už druhý československý prezident Edvard Beneš nepodpísal, dokonca kvôli nemu aj zo svojho úradu abdikoval.¹¹⁰

Oproti stavu z roku 1920 prezident už nemohol byť nielen členom parlamentu, ale ani členom vlády (princíp inkompatibility). Po prvý raz sa v tejto ústave (v podmienkach Československa, ak nerátame Ústavu Slovenskej republiky z roku 1939) uvádza doslovný text prezidentského sľubu, ktorý má zároveň konštitutívny charakter a možno z neho vyvodíť nové chápanie úradu prezidenta¹¹¹: „Sľubujem na svoju česť a svedomie, že budem

¹⁰⁷ oproti Národnému zhromaždeniu v intenciách ústavy z roku 1920 (§ 6 ods. 1), nový parlament bol iba jednokomorový s tromi stovkami poslancov a funkčným obdobím na šesť rokov (článok V ústavy 1948)

¹⁰⁸ § 68 ústavy 1948

¹⁰⁹ porovnaj § 58 ods. 4 ústavnej listiny z roku 1920 a § 70 ods. 1 ústavy 1948

¹¹⁰ pozri napr. Zimek, J.: *Ústavnost a český ústavní vývoj*, s. 142 – pred prijatím ústavy prišlo ku schváleniu ústavného zákona č. 74/1948 Sb., ktorým sa predĺžila činnosť Národného zhromaždenia až do doby, pokiaľ nebolo zvolené nové Národné zhromaždenie. Dôvodom prijatia tohoto ústavného zákona bola snaha vyriešiť prípadný nesúhlas prezidenta podpísať ústavu, čo sa aj skutočne stalo. Prezident Edvard Beneš ju odmietol podpísať a 2. júna 1948 sa vzal svojho ústavného postu. Prvý podpis pod ústavou z roku 1948 patrí tak Klementovi Gottwaldovi. Nové národné zhromaždenie bolo zvolené 30. mája 1948.

¹¹¹ Orosz, L., Šimuničová, K.: *Prezident v ústavnom systéme Slovenskej republiky*, s. 46

vykonávať svoje povinnosti v duchu ľudovo demokratického zriadenia podľa vôle ľudu a v záujme ľudu, dbať na blaho republiky a riadiť sa ústavnými a inými zákonmi.“¹¹²

Pri pohľade na jednotlivé kompetencie možno konštatovať, že pri funkcii prezidenta nedošlo k závažnejším rozdielom oproti ústave z roku 1920. Tak ako v prípade vojnovej Slovenskej republiky bolo jej tvorcom zjavné, že reprezentant dominantnej sily v republike bude vykonávať post hlavy štátu, aj zákonodarcovi ústavy z roku 1948, na základe politickej situácie, bolo zrejmé, že prezident bude delegovaný komunistickou stranou a teda vykonávanie jeho mandátu bude „bezproblémové“.

Aj v tejto ústave zostali zachované inštitúty nezodpovednosti hlavy štátu za výkon svojho úradu a kontrasignácie zodpovedným členom vlády.¹¹³ Zachovala sa tiež právomoc voči vláde menovať a odvolávať predsedu a ďalších členov vlády, určiť ich počet, byť prítomný na schôdzach vládneho kabinetu, predsedáť im, pozývať vládu alebo jej členov na porady, vyžiadať si písomné správy o veciach, ktoré spadajú do ich kompetencie.¹¹⁴

Vo vzťahu k zákonodarnej moci tiež nedošlo k významnejším posunom. Zostala mu kompetencia zvolávať, odročovať, rozpúšťať Národné zhromaždenie a vyhlásiť jeho zasadnutie za skončené. Podával parlamentu správy o stave republiky a mohol mu doporučovať do pozornosti opatrenia, ktoré považoval za potrebné.¹¹⁵ Jedinou zmenou bola otázka vetovania legislatívnych rozhodnutí Národného zhromaždenia. Voči zákonom mal naďalej relatívne právo veta¹¹⁶, voči rozhodnutiam nového orgánu – predsedníctva Národného zhromaždenia mal absolútne právo veta.¹¹⁷ Tiež po vzore predchádzajúcej ústavy prezident menoval vysokoškolských profesorov, sudcov, dôstojníkov a iných vyšších štátnych úradníkov. Udeľoval štátne vyznamenania a na návrh vlády čestné dary a čestné platy, ako aj dary a platy z milosti.

Tragickosť vízií a reálií úradu prezidenta v konfrontácii s politickou realitou Československa od februára 1948 možno dokumentovať na kompetencii hlavy štátu smerom k súdnej moci. Prezident mal oprávnenie (podľa vzoru z roku 1920) udeľovať amnestiu,

---

¹¹² § 75 ústavy 1948

¹¹³ §§ 76 a 77 ústavy 1948

¹¹⁴ § 74 ods. 1 písm. 6 a 7 ústavy 1948

¹¹⁵ § 74 ods. 1 písm. 3 a 5

¹¹⁶ relatívne právo veta prezidenta spočívalo v tom, že prezidentský nesúhlas sa mohol prelomiť opätovným potvrdením nadpolovičnej väčšiny všetkých poslancov (v prípade ústavného zákona väčšina bola trojpäťtinová); hlasovanie prebiehalo naďalej podľa mien – pozri aj § 59 ústavy 1948

¹¹⁷ Predsedníctvo Národného zhromaždenia malo v prípade, že nezasadal parlament, a bolo treba vykonať opatrenie, ku ktorému by inak bolo treba prijať zákon, oprávnené takýto právny akt prijať. Jeho dočasná platnosť so silou zákona (následne musel byť potvrdený na riadnom zasadnutí Národného zhromaždenia) bola podmienená podpísaním prezidentom, predsedom Národného zhromaždenia a aspoň polovicou členov vlády. Ak tak odmietol vykonať prezident alebo predseda vlády, takéto opatrenie nebolo možné vyhlásiť – pozri aj § 66 ústavy 1948

odpúšťať alebo zmierňovať tresty a nariaďovať, aby sa trestné konanie nezačínalo, alebo aby sa v ňom nepokračovalo (s výnimkou prípadu, že by sám prezident bol obžalovaný alebo odsúdený z jediného možného trestného činu vlastizrady¹¹⁸) ,ale Klement Gottwald v čase tragických politických procesov do nich pozitívne nezasiahol. Preto aj L. Orosz upozorňuje, že „je potrebné zvýrazniť vysoký stupeň spoluzodpovednosti prezidentov za to, čo sa na našom území v tomto období udialo.“¹¹⁹ Po celú dobu platnosti ústavy z roku 1948 bolo zrejmé, že ústavné pomery vo svojej praktickej realizácii sa čoraz viac vzdŕaľovali od prijatého textu (ústava de jure verzus ústava de facto).¹²⁰

Predstavitelia komunistickej strany začiatkom roku 1960 dospeli k záverom, že je potrebné prijať po dvanástich rokoch novú ústavu, ktorá by odrážala realitu politického vývoja v Československu. Pri jej príprave boli použité nové formy, dovtedy neznáme. Predovšetkým to bola skutočnosť, že základné zásady boli stanovené na úrovni politickej¹²¹ a tiež to, že mala prebehnúť o návrhu ústavy tzv. vŕseludová diskusia. Návrh ústavy schvália celoštátna konferencia Komunistickej strany Československa (konaná v dňoch 5. – 7. júla 1960) a ústavu prijalo Národné zhromaždenie 11. júla 1960.¹²² Zo skutočnosti, že bola pripravovaná na pôde komunistickej strany vyplýval aj fakt, že v nej bola zakotvená vedúca úloha komunistickej strany.¹²³ Ústava zakotvila spoločenskú, politickú a ekonomickú sústavu podľa vzoru sovietskej ústavy z roku 1936. Nosným princípom politickej organizácie štátu bol princíp demokratického centralizmu. V duchu marxizmu-leninizmu mala byť realizovaná kultúra a vzdelávacia politika. Nová ústava už nepoznala inštitút reprezentujúci slovenské národné záujmy – Zbor povereníkov. Bola v nej zakotvená úloha pre celú spoločnosť- budovanie vyspelej socialistickej spoločnosti. Okrem zmeny názvu štátu bol zmenený aj štátny znak prijatím husitskej pavézy s päťramennou hviezdou.¹²⁴

Ústava z roku 1960 už oproti svojej predchodkyni z roku 1948 priniesla zásadné zmeny voči stavu z predmníchovskej republiky (aj z pohľadu formálnych znakov).

---

¹¹⁸ v tomto prípade obžalobu podávalo predsedníctvo Národného zhromaždenia a súdnym orgánom bolo celé Národné zhromaždenie – jedinou možnou formou trestu bola strata úradu prezidenta a spôsobilosť v budúcnosti ho znovu nadobudnúť – tiež v súlade s ústavou z roku 1920 – pozri § 78 ústavy 1948

¹¹⁹ Orosz, L., Šimuničová, K.: *Prezident v ústavnom systéme Slovenskej republiky*, s. 47

¹²⁰ Posluch, M., Cibulka, L.: *Štátne právo Slovenskej republiky*, s. 154

¹²¹ v apríli 1960 na zasadnutí Ústredného výboru Komunistickej strany Československa

¹²² publikovaná bola ako ústavný zákon č. 100/1960 Sb, Ústava Československej socialistickej republiky

¹²³ článok 4 ústavy 1960: „Vedúcou silou v spoločnosti i v štáte je predvoj robotníckej triedy, Komunistická strana Československa, dobrovoľný bojový zväzok najaktívnejších a najuvedomelejších občanov z radov robotníkov, roľníkov a inteligencie.“

¹²⁴ k všeobecnej charakteristike ústav pozri napr. Nolč, J.: *Ústava České republiky v otázkách a odpovediach*, s. 65-66, Zimek, J.: *Ústavnost a český ústavní vývoj*, s. 154-157

Predovšetkým poprela zásadu del'by moci pri komponovaní vzájomných vzťahov medzi štátnymi orgánmi a „nahradila sa tézou o jednote štátnej moci dominantným postavením ľuďom priamo volených, ľudu zodpovedných, ľuďom kontrolovateľných a ľuďom odvolateľných zastupiteľských orgánov. Jednou z ideologických téz aplikovaných na sústavu štátnych orgánov bola prioritá kolektívnych orgánov pred orgánmi individuálnymi.“¹²⁵

Napriek tomu bol v Československu zachovaný inštitút individuálnej hlavy štátu,¹²⁶ aj keď nie je prezident charakterizovaný ako hlava štátu, ale ústava uvádza, že „na čele štátu je prezident republiky.“¹²⁷ Podľa komentára k ústave¹²⁸ ponechanie individuálnej hlavy štátu bolo dôsledkom jednak domácej ústavnej tradície už od roku 1920, jednak tým, že prezidentom bude vždy jeden z hlavných predstaviteľov strany (v zmysle článku 4 tejto ústavy) a tak bude dosiahnuté prepojenie strany a štátu.¹²⁹

Postavenie prezidenta bolo upravené prostredníctvom samostatnej štvrtej hlavy ústavy. K zásadným zmenám prišlo už pri podmienkach voliteľnosti a voľbách samotných. Ak doteraz bola veková hranica kandidátov stanovená v československých reáliách na 35 rokov, od roku 1960 sa znížila veková hranica na 21 rokov. Podľa ústavy totiž sa prezidentom mohol stať každý občan voliteľný za poslanca Národného zhromaždenia, čo bolo podmienené práve minimálnym vekom 21 rokov.¹³⁰ Zaviedlo sa aj nové kvórum pri hlasovaní – na zvolenie bolo treba získať konštantnú trojpäťtinovú väčšinu všetkých poslancov. Na rozdiel od ústav z rokov 1920 a 1948, tento ústavný dokument sa nezmieňuje o možnostiach pri nezískaní takejto väčšiny žiadnym z kandidátov (a teda nutnosti uskutočniť druhé kolo), dokonca chýba aj zmienka o tom, kto má vôbec právo kandidátov navrhovať. Tieto fakty svedčia o tom, že aj postavenie prezidenta vychádzalo z dikcie článku 4 ústavy o vedúcej úlohe Komunistickej strany Československa. V reáliách to s navrhovaním vyzeralo tak, že kandidáta na základe podnetu Ústredného výboru Komunistickej strany Československa z radov čelných predstaviteľov tohoto subjektu predkladal na aklamačné

---

¹²⁵ Orosz, L., Šimuničová, K.: *Prezident v ústavnom systéme Slovenskej republiky*, s. 48

¹²⁶ v období po druhej svetovej vojne viaceré krajiny strednej a východnej Európy po zmene svojho politického režimu na nedemokratický sa vzdali svojej individuálnej hlavy štátu a jej právomoci boli prenesené na kolektívny orgán (napríklad Maďarsko, Nemecká demokratická republika, Bulharsko) – pozri bližšie napr. Horváth, P.: *Funkcia prezidenta v ústavných systémoch*, s. 22-23

¹²⁷ č. 61 ods. 1 ústavy 1960

¹²⁸ *Československá ústava*. Komentár. Praha 1988, s. 322 -323

¹²⁹ aj toto zdôvodnenie je považované za priznanie faktu, že prezidenta nemožno považovať za nadstraníckeho – pozri Kura, A.: *Prezident v systéme štátnych orgánov Slovenskej republiky*, s. 40

¹³⁰ čl. 63 ústavy 1960

schvaľovanie Ústredný výbor Národného frontu ČSSR.¹³¹ Rovnako tak tento text neobsahoval obmedzenie možnosti zastávať úrad viackrát po sebe.

Funkčné obdobie sa skrátilo z doterajších sedem na päť rokov. Zvolený kandidát sa ujímal svojho úradu po zložení sľubu, ktorý mal takto konštitutívny charakter. V duchu doby bol upravený aj samotný text prezidentskej prísahy: „Sľubujem na svoju česť a svedomie vernosť Československej socialistickej republike a veci socializmu. Svoje povinnosti budem vykonávať podľa vôle ľudu a v záujme ľudu, budem dbať na blaho republiky a zachovávať ústavu a ostatné zákony socialistického štátu.“¹³²

Zásadnou zmenou prešla aj otázka zodpovednosti prezidenta. Kým v rokoch 1920 – 1960 bol zakotvený inštitút kontrasignácie právnych aktov hlavy štátu, a teda politickú zodpovednosť za akty prezidenta mala pred Národným zhromaždením vláda, ústava v roku 1960 stanovila, že prezident je zodpovedný za výkon svojej funkcie Národnému zhromaždeniu.¹³³ Hoci tomuto ustanoveniu chýbal doplnok o tom, čo sa stane, ak zákonodarný zbor prijme uznesenie o tom, že prezident vykonáva svoju funkciu v rozpore s ústavou, v teoretických prácach venovaných ústavnému právu sa pripúšťala možnosť Národného zhromaždenia odvolať prezidenta.¹³⁴

Ďalšou zmenou bolo vypustenie ustanovenia o námestníkovi prezidenta, právomoc zastupovania prešla na vládu bez obmedzenia a priamo na predsedu vlády vrchné velenie ozbrojených síl.¹³⁵ Na Predsedníctvo Národného zhromaždenia v takomto prípade prechádzala kompetencia menovať a odvolávať vládu a jej jednotlivých členov a poverovať ich riadením ministerstiev a ďalších ústredných orgánov štátnej správy.¹³⁶

Vo vzťahu k vláde bolo zásadným prelomom v dovtedajšej ústavnej zvyklosti zrušenie kontrasignácie aktov hlavy štátu. Prezidentovi bolo ponechané naďalej právo vymenúvať a odvolávať premiéra a ostatných členov vlády, ako aj poverovať ich riadením jednotlivých ministerstiev. Ak by parlament vyslovil nedôveru vláde (čo sa počas platnosti pôvodného textu tejto ústavy nestalo), prezident by bol povinný takýto návrh akceptovať a vykonať. Zostalo mu oprávnenie byť prítomný na schôdzach vládneho kabinetu a v prípade záujmu im aj predsedáť, vyžadovať od nej správy a prejednávať s ňou otázky, ktoré je potrebné riešiť.¹³⁷

---

¹³¹ napr. Kura, A.: *Prezident v systéme štátnych orgánov Slovenskej republiky*, s.40, Orosz, L., Šimuničová, K.: *Prezident v ústavnom systéme Slovenskej republiky*, s. 49

¹³² čl. 64 ústavy 1960

¹³³ čl. 61 ods. 2 ústavy 1960

¹³⁴ bližšie Orosz, L., Šimuničová, K.: *Prezident v ústavnom systéme Slovenskej republiky*, pozn. 30, str. 48

¹³⁵ čl. 65 ústavy 1960

¹³⁶ čl. 60 ods. 3 ústavy 1960

¹³⁷ právomoci prezidenta voči vláde upravoval článok 62 ústavy 1960

Voči predstaviteľovi zákonodarnej moci, Národnému zhromaždeniu, boli tiež právomoci prezidenta zásadne pozmenené. K oprávneniam, ktoré posilňovali jeho charakter, možno priradiť získanie práva zákonodarnej iniciatívy.¹³⁸ K oslabeniu jeho ústavného postavenia oproti predchádzajúcemu stavu môžeme zaradiť stratu práva veta voči zákonom prijatým parlamentom a právomoc rozpúšťať Národné zhromaždenie a odročovať zasadnutia parlamentu.

Ak teda text ústavy z roku 1960 obsahoval také pasáže ako včlenenie sa Československa do svetovej socialistickej sústavy (1. článok), zakotvenie vedúcej úlohy Komunistickej strany Československa (4. článok), jej rozhodujúce postavenie v združení spoločenských organizácii v Československu, Národnom fronte (6. článok) a nakoniec i zakotvenie štátnej ideológie marxizmu-leninizmu (16. článok), môžeme konštatovať, že ústava sa stala súčasťou systému, ktorý môžeme hodnotiť ako zdanlivý parlamentarizmus.¹³⁹

Zo všetkých ústav, ktoré boli prijaté československým parlamentom, mal pôvodný ústavný text najkratšiu platnosť z roku 1960. Už v roku 1968 bola dovŕšená zmena formy štátu z unitárneho na federatívny. Z obdobia tzv. Pražskej jari sa podarilo nakoniec presadiť iba myšlienku federalizácie štátu, pravda, stále v podmienkach platnosti ustanovení ústavy z roku 1960 (najmä články 1, 4, 6, 16), a teda ju môžeme označiť ako federáciu formálnu.¹⁴⁰ Ústavný zákon o československej federácii bol prijatý Národným zhromaždením 27. októbra 1968, najvyšší ústavní činitelia podpísali tento ústavný dokument na Bratislavskom hrade o deň 50. výročia vzniku Československa.¹⁴¹

V postavení prezidenta nenastali zásadné zmeny. Štvrtý článok ústavy ustanovil vedúcu úlohu KSČ a teda zodpovednosť prezidenta vrcholným orgánom strany. Úpravy skôr vyplynuli zo skutočnosti, že Československo sa stalo federalizovaným štátnym útvarom.¹⁴²

---

¹³⁸ táto právomoc prezidenta nebola upravená v jeho štvrtej hlave ústavy, ale v časti venovanej Národnému zhromaždeniu – čl. 52, ods. 1 ústavy 1960, podľa ktorého návrhy zákonov mohli podávať poslanci Národného zhromaždenia, jeho výbory a predsedníctvo, prezident, vláda a Slovenská národná rada

¹³⁹ k tomu napr. Horváth, P.: *Funkcia prezidenta v ústavných systémoch*, s. 20

¹⁴⁰ Kováč, D.: *Dejiny Slovenska*, s. 290-291

¹⁴¹ ako historický paradox slúži fakt, že žiaden z troch podpisujúcich najvyšších ústavných činiteľov nebol Slovak – prezident Svoboda, predseda parlamentu Smrkovský a predseda vlády Černík

¹⁴² Podstatu federalizácie Československa môžeme zhrnúť v piatich základných bodoch:

1. vznikli tri štátprávne subjekty – Československá socialistická republika, Česká socialistická republika a Slovenská socialistická republika
2. vznikli tri vlády – federálna vláda, česká vláda, slovenská vláda
3. vytvorilo sa Federálne zhromaždenie, súbežne existovali aj národné parlamenty – Česká národná rada a Slovenská národná rada

Ústavný zákon o československej federácii vo svojich záverečných a prechodných ustanoveniach zrušil platnosť štvrtej hlavy ústavy z roku 1960 a nahradil ju novým znením, tiež pod označením štvrtej hlavy ako „Prezident Československej socialistickej republiky“. Keďže jeho voľba sa uskutočňovala na pôde parlamentu, zmeny nastali najmä v tejto oblasti. Oproti jednokomorovému Národnému zhromaždeniu sa prezident volil na pôde dvojkomorového Federálneho zhromaždenia.¹⁴³ Podmienky voliteľnosti neboli zmenené, rozdiel nastal v kvórach – na zvolenie musel kandidát získať trojpäťtinovú väčšinu všetkých poslancov v Snemovni ľudu, trojpäťtinovú väčšinu všetkých poslancov Snemovne národov zvolených v Českej socialistickej republike a tak isto trojpäťtinovú väčšinu všetkých poslancov Snemovne národov zvolených v Slovenskej socialistickej republike.

Kompetenčný rámec prezidenta zostal nezmenený oproti stavu z roku 1960, znova však získal oprávnenie menovať vo vzťahu k vysokým školám profesorov a rektorov, ďalej menovať a povyšovať generálov.¹⁴⁴ Významnejším (nie však v reálnom politickom vyjadrení) posilnením bolo právo rozhodnúť o prípadnom rozpustení federálneho parlamentu, aj keď len v prípade, že nedošlo k zhode medzi oboma komorami federálneho zákonodarného zboru a ani po dohodovacom konaní nedošlo medzi Snemovňou ľudu a Snemovňou národov k zhodnému stanovisku.¹⁴⁵

Prezident tiež v rámci tejto právnej normy získal absolútnu imunitu pre činy súvisiace s výkonom jeho funkcie, čo možno považovať za výraznejší posun oproti stavu z roku 1960.¹⁴⁶ Touto úpravou dosiahli zákonodarcia ešte silnejšiu ochranu hlavy štátu ako tomu bolo pri ústavách z rokov 1920 a 1948, keď bola prípustná obžaloba za trestný čin vlastizrady.

Poslednou významnou novelizáciou ústavy do roku 1989 vo vzťahu k prezidentovi bol ústavný zákon č. 50/1975 Zb.,¹⁴⁷ ktorým sa prijala možnosť voľby nového prezidenta na

-
4. dôležité bola stanovenie a del'ba pôsobnosti medzi federáciu a národné republiky- výlučná pôsobnosť republík bola stanovená negatívne a to v rozsahu pôsobností, ktoré neboli zverené do pôsobnosti federácie (tzv. zvyšková klauzula)
  5. federácia nebola naplnená v zmysle ústavného zákona v tom, že nebol realizovaný vznik ústavného súdu, neboli prijaté ústavy národných republík
k tomu bližšie napr. Noll, J.: *Ústava České republiky v otázkách a odpovediach*, s. 66-67

¹⁴³ Napriek tomu, že Federálne zhromaždenie bolo koncipované ako dvojkomorové, podobne ako predvojnové Národné zhromaždenie, zásadný rozdiel medzi nimi bol v tom, že pokiaľ predvojnové Národné zhromaždenie malo komory postavené vertikálne (horná a dolná), vo Federálnom zhromaždení boli jeho komory situované horizontálne

¹⁴⁴ čl. 61 ods. 1 písm. ch) ústavného zákona č. 143/1968 Sb.

¹⁴⁵ čl. 44 ods. 5 ústavného zákona č. 143/1968 Sb.

¹⁴⁶ čl. 65 ústavného zákona č. 143/1969 Sb.

¹⁴⁷ www.psp.cz/dokumenty

nové funkčné obdobie v prípade, že by nemohol vykonávať svoj úrad zo závažných dôvodov dlhšie ako jeden rok.¹⁴⁸

5. Inštitút prezidenta v rokoch 1989 -1992

Udalosti 17. novembra 1989 a následné spoločenské zmeny, ústavne charakterizované najmä zrušením článkov o vedúcej úlohe Komunistickej strany Československa, uplatnení marxizmu-leninizimu,¹⁴⁹ zmena dovtedajšieho imperatívneho mandátu poslancov na reprezentatívny,¹⁵⁰ zrušenie Národného frontu ako začiatok procesu obnovy politickej plurality,¹⁵¹ ako aj celá rada ďalších právnych noriem prijatých tak na federálnej, ako aj na republikových úrovniach, vytvorili priestor pre vznik demokratickej spoločnosti.¹⁵²

V kontexte tejto práce sa budeme venovať pohľadu prostredníctvom inštitútu prezidenta. 10. decembra 1989 po vymenovaní vlády tzv. národného porozumenia pod vedením Mariána Čalfu odstúpil zo svojej funkcie dovtedajší prezident Gustáv Husák. V zmysle platnej ústavy sa mala do štrnásť dní uskutočniť voľba novej hlavy štátu. Keďže v tom čase predstavitelia politických síl neboli ešte dohodnutí na všeobecne akceptovanom kandidátovi,¹⁵³ Federálne zhromaždenie novelou ústavy predĺžilo lehotu pre voľbu nového prezidenta na štyridsať dní a voľbu stanovilo ako verejnú. Zároveň sa takto novozvolenej hlave štátu skrátilo funkčné obdobie, ktoré sa malo skončiť do štyridsiatich dní po zvolení v slobodných, demokratických voľbách nového Federálneho zhromaždenia.¹⁵⁴ Deň pred voľbou nového prezidenta bol zmenený aj text sľubu prezidenta, z ktorého bolo vypustené ustanovenie o slovách potvrdzujúcich vernosť veci socializmu a doplnil sa o záväzok, že

---

¹⁴⁸ táto novelizácia ústavy bola prijatá zjavne účelovo, pretože účinnosť táto novela nadobudla 28.mája 1975 a už na druhý deň sa konala voľba nového prezidenta práve podľa tejto novely – takto nahradil Gustáv Husák Ludvíka Svobodu, ktorý napriek ťažkej chorobe odmietal vzdať sa úradu prezidenta republiky

¹⁴⁹ prvý v sérii ústavných zákonov, ktorými sa začal meniť dovtedajší ústavný poriadok Československa – ústavný článok č. 135/1989 Sb. o zmene ústavy, účinný od 30.novembra 1989

¹⁵⁰ ústavným zákonom č. 46/1990 Sb., o zmenách ústavy a úst. zákona č. 143/1968 Sb, ktorý okrem iného zmenil imperatívny mandát v zmysle čl. 3 ods. 2 dovtedajšej ústavy

¹⁵¹ ústavným zákonom č. 376/1990 Sb. o zmene ústavy sa zrušil článok 6 ústavy – Národný front, ktorý bol nástrojom na ovládnutie politických strán a spoločenských organizácií

¹⁵² k problematike udalostí o udalostiach v rokoch 1989 – 1992 pozri napr. Kováč s. 311 -323

¹⁵³ bližšie Chrastilová, B., Mikeš, P.: *Prezident republiky Václav Havel a jeho vplyv na československý a český právny rád*. Praha: ASPI Publishing, 2003, s. 8

¹⁵⁴ 19.decembra 1989 prijalo tento ústavný zákon pod číslom 161/1989 Sb., ktorým sa mení a doplňuje ústavný zákon č. 143/1968 Sb., o československej federácii

prezident bude dbať o blaho národov a národností.¹⁵⁵ 29. decembra 1989 bol jednomyseľne zvolený Václav Havel za prezidenta republiky.

Obdobie rokov 1990 – 1992 možno charakterizovať z pohľadu prezidenta tým, že mu boli ponechané kompetencie podľa dikcie ústavy z roku 1960. Zásadný rozdiel oproti stavu z rokov 1960 – 1989 a 1990-1992 bol v tom, že prezident republiky sa nestal len vykonávateľom rozhodnutí jedného mocenského centra (Komunistickej strany Československa), ale sa začal prejavovať ako autonómny subjekt v rámci sústavy najvyšších štátnych orgánov. Zvlášť aktívne sa Václav Havel pokúšal využívať právo zákonodarnej iniciatívy a predkladal viacero zákonov Federálnemu zhromaždeniu. Napriek skutočnosti, že jeho voľba bola v rokoch 1898 a 1990 bezproblémová, jeho zákonodarné iniciatívy boli takmer vždy odmietnuté.¹⁵⁶

K významnejším v súvislosti s postavením prezidenta patrí opätovná úprava funkčného obdobia prezidenta zvoleného po parlamentných voľbách v roku 1990 na 24 mesiacov.¹⁵⁷ Dosiahla sa tak zhoda o dvojročnom funkčnom období prezidenta a poslancov federálneho, ako aj národných parlamentov. Ako posilnenie prezidentských právomocí možno hodnotiť právo iniciovať konanie pred Ústavným súdom Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, ako aj právo na základe návrhu všetkých troch parlamentov menovať a odvolávať sudcov ústavného súdu.¹⁵⁸ K rozšíreniu je oprávnení patrí aj právomoc vyhlasovať na návrh Federálneho zhromaždenia, Českej národnej rady alebo Slovenskej národnej rady, referendum.¹⁵⁹

Posledným právnym dokumentom, ktorý zasahoval do postavenia prezidenta republiky, bol ústavný zákon, ktorým sa menilo kvórum potrebné na zvolenie novej hlavy štátu.¹⁶⁰ V podmienkach plurality politických strán sa ukazovalo, že nemenné trojpäťtinové kvórum by mohlo byť prekážkou na zvolenie ďalšieho prezidenta. Podľa tejto novely by sa prezidentom stal ten kandidát, ktorý by získal podporu trojpäťtinovej väčšiny všetkých

---

¹⁵⁵ ústavný zákon z 28.decembra 1989 č. 182/1989 Sb., ktorým sa mení ústavný zákon č. 143/1968 Sb., o československej federácii

¹⁵⁶ k pôsobeniu Václava Havla ako prezidenta v rámci jeho zákonodarných iniciatív pozri napr. Chrastilová, B., Mikeš, P.: *Prezident republiky Václav Havel a jeho vplyv na československý a český právny rád*

¹⁵⁷ ústavný zákon č. 158/1990 Sb.

¹⁵⁸ ústavný zákon č. 91/1991 Zb. o Ústavnom súde Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky – týmto ústavným zákonom sa naplnila dikcia ústavného zákona č. 143/1968 Sb. o československej federácii, ktorá predpokladala vznik ústavného súdu

¹⁵⁹ ústavný zákon č. 327/1991 Sb., o referende – novela upravovala predmet referenda, podmienky vyhlásenia, prijatia a odmietnutia návrhu na vyhlásenie referenda. Občania na základe tejto právnej normy mali rozhodovať o závažných otázkach, napr. o forme štátoprávneho usporiadania Československa, čo sa napokon v roku 1992 nestalo a o zániku federácie rozhodli české a slovenské politické reprezentácie

¹⁶⁰ ústavný zákon číslo 206/1992 Sb., ktorým sa mení a doplňuje ústavný zákon č. 143/1968 Sb., o československej federácii

poslancov Snemovne ľudu, ako aj trojpätinovej väčšiny všetkých poslancov Snemovne národov zvolených tak v Českej republike, ako aj v Slovenskej republike. Ak by žiaden z kandidátov nezískal takúto väčšinu, do 14 dní sa mala uskutočniť opakovaná voľba. V nej by na zvolenie stačilo získať podporu nadpolovičnej väčšiny všetkých poslancov Snemovne ľudu a nadpolovičnej väčšiny všetkých poslancov oboch častí Snemovne národov. Ak by ani v takomto prípade nezískal žiaden kandidát potrebný počet hlasov, do dvoch týždňov sa malo konať nové kolo volieb s novými kandidátmi. Upravený bol aj mechanizmus zotrvania vo funkcii po skončení funkčného obdobia odchádzajúceho prezidenta, ktoré malo trvať až do zvolenia nového, najdlhšie však tri mesiace.

3. júla 1992 novozložené Federálne zhromaždenie po júnových parlamentných voľbách nezvolilo Václava Havla opätovne do funkcie prezidenta republiky.¹⁶¹ Jeho funkčné obdobie sa tak skončilo 5. júla 1992, ale podľa ústavy mal vo svojom úrade zotrvať do úspešnej voľby svojho nástupcu, najneskôr však do 5. októbra 1992. 17. júla 1992, po prijatí Deklarácie Slovenskej národnej rady o zvrchovanosti Slovenskej republiky, sa k 20. júlu 1992 vzdal svojej funkcie. Týmto dátumom aj končí história úradu československého prezidenta.¹⁶²

---

¹⁶¹ v prvom kole získal potrebnú trojpätinovú väčšinu ba v v českej časti Snemovne národov. V druhom kole, kedy stačila nadpolovičná väčšina všetkých poslancov v jednotlivých častiach parlamentu, túto podporu nezískal v slovenskej časti Snemovne národov.

Prehľad č. 1:**Demisie prezidentov Československa:**

T. G. Masaryk - 14. decembra 1935

Edvard Beneš – 5. októbra 1938 a 7. júna 1948

Antonín Novotný – 22. marca 1968

Gustáv Husák – 10. decembra 1989

Václav Havel – 17. júna 1992 s účinnosťou od 20. júla 1992

Zdroj: Nolč, J.: *Ústava České republiky v otázkách a odpovědích*, , s. 85

Prehľad č. 2**Prezidentské voľby v Československu**

14. novembra 1918 - Tomáš Garrigue Masaryk

27. mája 1920- Tomáš Garrigue Masaryk

Kandidáti: T. G. Masaryk 284 hlasov, August Naegle (rektor pražskej nemeckej univerzity) 61 hlasov, Alois Muna (neskorší predseda KSČ) 4 hlasy, Antonín Janoušek (v júni 1919 vytvoril na necelý mesiac Slovenskú republiku rád) 2 hlasy, 60 bielych lístkov

27. mája 1927 - Tomáš Garrigue Masaryk

Kandidáti: T. G. Masaryk 274 hlasov, Václav Šturc (KSČ) 54 hlasov, 60 prázdnych hlasovacích lístkov

24. mája 1934 - Tomáš Garrigue Masaryk

Kandidáti: T. G. Masaryk 327 hlasov, Klement Gottwald (KSČ) 38 hlasov, 53 prázdnych hlasovacích lístkov

18. decembra 1935 - Edvard Beneš

Kandidáti: Edvard Beneš 440 hlasov, Bohumil Nemeč (v ten deň ráno po dohode s agrárnikmi stiahol svoju kandidatúru) 24 hlasov, 76 prázdnych hlasovacích lístkov

30. novembra 1938 - Emil Hácha

15. marca 1939 – štátny prezident Protektorátu Čechy a Morava
Emil Hácha

26. októbra 1939 – prezident Slovenskej republiky
Jozef Tiso

28. októbra 1945 - Edvard Beneš

---

¹⁶² V zmysel ústavy právomoci prezidenta republiky do 31.12.1992 vykonával federálny predseda vlády Jan Strásky

Potvrdzovacia voľba jednomyseľne uznesením Dočasného Národného zhromaždenia, zvolený manifestačne

19. júna 1946 - Edvard Beneš

14. júna 1948 - Klement Gottwald

21. marca 1953 - Antonín Zápotocký

19. novembra 1957 - Antonín Novotný

12. novembra 1964 - Antonín Novotný

30. marca 1968 - Ludvík Svoboda

22. marca 1973 - Ludvík Svoboda

29. mája 1975 – Gustáv Husák

22. mája 1980 – Gustáv Husák

22. mája 1985 – Gustáv Husák

29. decembra 1989 – Václav Havel

5. júla 1990 – Václav Havel

3. júla 1992 – prezident nezvolený, kandidát Václav Havel

16. júla 1992 – prezident nezvolený – kandidát: Miroslav Sládek

30. júla 1992 – prezident nezvolený, kandidáti: Marie Kristková, Zdeněk Pinta, Zdeněk Viktor Procházka

6. augusta – kandidát nenavrhnutý

24. septembra 1992 – prezident nezvolený, kandidát Jiří Včelař Kotas

Poznámka: pri voľbe prezidenta od 18. decembra 1935 do 16. júla 1992 bol vždy iba jeden kandidát. Dňa 30. júla 1992 bolo po 58 rokoch od roku 1934 viac kandidátov.

Zdroj: Nolč, J.: *Ústava České republiky v otázkách a odpovědích*, s. 119

Literatúra:

- Broklová, E., *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918 –1938*. Praha: SLON, 1992.
- Cabada, L., Dvořáková, V. a kol.: *Komparace politických systémů III*. Praga: VŠE, 2000.
- Coakley, J.: *Úloha hlavy státu v současné politice*. In: *Politologická revue* č. 1, 1998.
- Čič, M. a kol.: *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Martin: Matica slovenská, 1997.
- Drgonec, J.: *Ústava Slovenskej republiky. Komentár k novelizácii ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z.*. Bratislava: Heuréka, 2001.
- Dvořáková, V., Kunc, J.: *O přechodech k demokracii*. Praha: SLON, 1994.
- Filip, J.: *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2001.
- Horváth, P.: *Prezident – spojovník alebo rozdeľovník spoločnosti na Slovensku?* Diplomová práca, Praha: FSV Univerzity Karlovy, 1997.
- Horváth, P.: *Funkcia prezidenta v ústavných systémoch*. Bratislava: IVO, 2000.
- Chovanec, J., Mozolík, P.: *Historické a štátoprávne korene samostatnosti Slovenskej republiky*. Bratislava: Procom, 1994.
- Chovanec, J.: *Ústava Slovenskej republiky – základný zákon štátu*. Bratislava: Procom, 2002.
- Kamenec, I.: *Slovenský štát*. Praha: Anomal, 1992.
- Klokočka, V.: *Ústavní systémy evropských států*. Praha: Linde Praha, a.s., 1996.
- Klokočka, V., Wagnerová, E.: *Ústavy států Evropské unie*. Praha: Linde Praha, a.s., 1997.
- Kol.: *Společnost v přerodu – Češi ve 20. století*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000.
- Kováč, D.: *Dejiny Slovenska*. Praha: Lidové noviny, 1998.
- Krejčí, O.: *Kniha o volbách*. Praha: Victoria publishing, 1994.
- Kresák, P.: *Porovnávacie štátne právo*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1993.
- Kroupa, J. a kol.: *Soudobé ústavní systémy*. Brno: Masarykova univerzita, 2001.
- Kura, A.: *Prezident v systéme štátnych orgánov Slovenskej republiky*. Komárno: KT s.r.o., 2003.
- Lipták, Ľ.: *Storočie dlhšie ako sto rokov*. Bratislava: Kaligram, 1999.
- Lipták, Ľ.: *Polstoročie erózie*. in: *Slovensko a prezident*. SAIA-SCTS Bratislava 1999.

- Mederly, K.: *Ústava Slovenskej republiky a jej zásadné smernice*. Bratislava: 1939.
- Nolč, J.: *Ústava České republiky v otázkách a odpovědích*. Brno: Computer Press, 2004.
- Orosz, L., Šimuničová, K.: *Prezident v ústavnóm systéme Slovenskej republiky*. Bratislava: VEDA, 1998.
- Palúš, I., Somorová Ľ.: *Štátne právo Slovenskej republiky*. Košice: UPJŠ, 2002.
- Pavlíček, V. a kol.: *Ústavní právo a státověda I*. Praha: Linde Praha, a.s., 1998.
- Petőcz, K.: *Základy demokratických volebných systémov*. Bratislava: IVO, 1997.
- Posluch, M., Cibulka, Ľ.: *Štátne právo Slovenskej republiky*. Bratislava: Heuréka, 2003.
- Veselý, Z., *Přehled dějin českého státu*. Praha: VŠE, 1999.
- Vodička, K., Cabada, L.: *Politický systém České republiky. Historie a současnost*. Praha: Portál. 2003.
- Zimek, J.: *Ústavnost a český ústavní vývoj*. Brno: Masarykova univerzita, 2003.